

A CSELEKVŐ IGEK KÉPZŐI NAGYKÖNYI KÖZSÉG NYELVJÁRÁSÁBAN*

SZABÓ JÓZSEF

Ebben a dolgozatomban hasonlóan a visszaható igeképzőkről írott cikkemhez (Néprajz és Nyelvtudomány, XIV, 93—9.) a Tolna megyei Nagykönyi község nyelvjárásának gyakorító és mozzanatos igeképzőit mutatom be. Nyelvjárásunk igeképző-rendszerét a köznyelvhez viszonyítom és leíró szempontból vizsgálom általában mindazon tényezők alapján, amelyeket a legújabb nyelvjárási képzőleírások figyelembe vettek (pl. SZABÓ ZOLTÁN: A kalotaszegi nyelvjárás igeképző-rendszere, Akadémiai Kiadó, Bp., 1965. Nyelvtudományi Értekezések 48. sz., legutóbb pedig KISS JENŐ: A rábaközi Mihályi igeképzői, Akadémiai Kiadó, Bp., 1970. Nyelvtudományi Értekezések 69. sz.). Amikor a különböző származékokat kategóriákba sorolom, nyelvjárásunk önálló rendszer voltát tartom szem előtt. A gyakoriság sorrendjében bemutatott igeképzők produktivitását, megterheltségét és esetleges stílusértékét a példaanyag után jellemzem. A köznyelvi igeképző-rendszerből hiányzó, Nagykönyi helyi nyelvjárásában pedig meglévő képzők keletkezésének magyarázatára esetenként ugyancsak a példák bemutatása után tesztek kísérletet. Az egyes képzők meglétét vagy hiányát és hangalakját a köznyelvi adatokkal vetem egybe. Néhány képző szerepének és a származékszó jelentésének megvilágítására — a szűkségesnek vélt esetekben — példamondatot közlök.

A képzők zömében eddigi gyűjtésemből a lehető legteljesebb anyagot közlöm, kisebb részüknél azonban — ha a példák számát több százal is szaporítani lehetne — a stb. megjelölést használom. Az anyaggyűjtést passzív megfigyeléssel végeztem, az aktív módszerrel ritkábban éltem. Gyűjtőmunkámat megkönnyítette az a tény, hogy Nagykönyi a szülőfalum, helyi nyelvjárása anyanyelvjárásom, tizennyolc éves koromig ott éltem, és azóta is szabadságom egy részét ott töltöm.

1. A gyakorító igeképzők

-gat, -get

Nem élő alapszóból: *aggat* 1. 'nagy öltésekkel megvarr': Pm. *Nëm szóhacc ész szót së, mëgaggattam a tã kabátodat is.*, 2. 'üt, ver': Pm. *Jól odaaggatott a tinájának a járomszëggë, maj beledöglött a szëgém pára.*, 3. 'akaszt': Pm. *Van a palláson rud, ära aggattam fõ a kóbászt mëg a szalonnát.*, (ki)burogat 'kiborít': Pm. *Az összes krumplit kiburogattam a vékãbu mëg a zsãgbu is.*, *emlëget, erëget* Pm. *Láttam rëggë, amínt erëgette ki a tikokat az õlbu.*, *fãggat, fenyëget, feszëget* 'feszít': Pm. *Addig-addik feszëgetëd az ajtót, mëg majd ëtõrik.*, *halogat, hasogat* 1. 'vág': Pm. *Hasogass ëty kis fát a tüzre!*, 2. 'fáj': Pm. *Egész nap hasogat a fejem, nëm akar a fájás kiáni*

* Részlet „Az igeképzés Nagykönyi község nyelvjárásában” c. dolgozatomból.

belüle., hitéget, igazgat 'igazít': Pm. De sokáig igazgatod aszt a szómakazāt., kerget, küsztorget 'nógat, biztat', öblöget, pëlléget 'lenget, lobogtat': Pm. Fúj ez a ronda szél, még majd addik pëllégeti a ruhákat, hogy léesik mind., pinyérgat 1. 'csúfol, kigúnyol': Pm. Ez nëm tesz égyebet, mindig a másikat pinyérgeti., 2. 'díszít, csinosít': Pm. Sokáik pinyérgetéed asztat a falat, jó léssz am má., pirongat 'szid', rebézsget ~ hebézsget ~ ebézsget, repéget, rötöget 'sokáig, gondosan őriz, tartogat vmit': Pm. Évekën körösztü rötögettem a ruháit hun itt, hun ott, mire még'gyün a frontru., szaggat, szorongat 'szorít', tapogat, teréget, üröget 'üresít' stb.

Élő alapszóból: *adogat, áligat ~ álogat 'pl. bábukát fölállít (kuglizáskor)': Pm. Gyerekkoromba sokat álogattam a kuglizóná., beszélget 'beszélget', bollogat 'bólingat': Pm. Csak bollogat má az öreg mindénre., borzúgat ~ börzüget 'többször borzol': Pm. De nagyon sokáig börzügetéd aszt a szómát abba a rossz ágyba, jól léssz am má., csinágit ~ csinágat 'csinálgat', csókúgat 'csokolgat', döntöget, ébrenzget, élezget, eméget 'emelget', évéget 'eszeget', fonyogat 'fonogat', forgadgat, fujtogat 'fojtogat', fűrészüget 'fűrészelget', gyujtogat, hagyogat, hajtogat, hálogat, héccüget, hozogat, huzogat, hiogat ~ hijogat ~ hilogat 'hivogat', ijezget, intéget, ivogat 'iszogat', járogat, kacsingat, kapágit 'kapálgat', kapogat, kavárgat ~ keverget, kérdézet, készüget 'készülget', kinágit 'kínálgat', koprogat 'kotorgat', kortyúgat ~ körtyüget 'kortyolgat', kóstúgat 'kóstolgat', kötözget, küdözget 'küldözget', lépéget, melegidget, mënéget 'megyeget', meréget, meséget 'mesélget', meszéget 'meszelget', mondogat, nézéget, nyalogat, nyeléget, nyitogat, nyomogat, nyujtogat, osztogat, óvazgat 'olvasgat', öntöget, öttöget 'öltöget', pödörget, rázogat, rëndézet, simidgat, söpröget, sütöget, szágúgat 'szagolgat', szárogat 'szárit', szédéget, szoridgat, szüöget ~ szüjöget 'szövöget', szüröget, takargat, táncúgat 'táncolgat', tapogat, tekerget, tekinget, tépéget, törüget ~ türüget 'törölget', tötöget ~ töttöget 'töltöget', udvarúgat 'udvarolgat', ülöget, vadázgat, vagyogat, várogat, veréget, vetéget, vevéget 'veszeget', vivéget 'viszeget', zavargat stb.*

Hangutánzó és hangfestő igékben: *béget, (még)bozgat 'megbolygat, megpiszkál': Pm. Bozgazsd ég aszt a tüzet, mer még elaluszik!, cirúgat: Pm. De szeretéd tés cirúgatnyi a kismacskákát., dédelget, füttyöget, hössöget 'elhajt, elijeszt (baromfit vagy madarat)': Pm. Mindig a mi udvarungba észí a fene ezéket a vadgalambokat. Hössögesséték el úket, mer még az összes kukoricát fölészik a tikok (tyúk)ok elü!., jajgat: Pm. De mingyá tud jajgatnyi az Örzse nénye is!, kerméget 'kedveskedik, dédelget': Pm. Mindig esztet a kutyát kermégeti, ha kő, ha nëm., kurjogat, noszogat, nünüget 'dúdol': Pm. Azelött én nagyon szerettem nünügetnyi, de mos má nëm., nyaggat: Pm. Në nyaggassátok aszt a kutyát!, óbégat, orjongat ~ örjönget 'kiáltozik': Pm. Jaj, de tud ez a Mari orjongatnyi, rossz ám még hāgatnyi is., porcogat ~ pör-cöget 'fogaival ropogtat vmit': Pm. Mi a fenét porcogacc, uan rossz örökössen eszt hāgatnyi., rézzéget 'ijesztget': Pm. Mindig a kissebbeket rézzégeti ez a mēlák gyerekl, rikkogat 'nagyokat kurjant': Pm. Jó lakodalom lehetét, mer még mifelénk is hallottuk, hogy rikkogattak a mēnyecskék., riogat, siccéget 'elüz, elhajt (macskát)': Pm. Hadd aszt a macskát, nē siccéges álandójan!, szopogat ~ szöpöget: Pm. Nēmēlkor peig szöpögette jám a bort, de azér még maratt izs belüle., tilajgat 'sokáig hajszol, kerget': Pm. De tudot tilajgatnyi aszt a boryut., ugat és ühünget 1. 'kerget, ijeszt (állatot, főleg kutyát)': Nē ühüngezsd aszt a kutyát, mer mēkharaphat!, 2. 'ijeszt, félemlít (személyt)': Pm. Mindig a feleségit ühüngeti.*

A -gat, -get képző nyelvjárásunkban is nagyon produktív. Megterheltségi foka valamivel nagyobb, mint a köznyelvben, különösen a hangutánzó és hangfestő igék alkotásában. A fenti példák közül az *orjongat ~ örjönget, pëlléget, rötöget, pinyérgat*

és *ühünget* igék álgyakorító képzősek. A *-get* képző előtt zárt *ë* jelentkezik. Egyes származékokban a cselekvés gyakoriságán kívül azt is kifejezi, hogy az alany lassan, ráérősen végzi a cselekvést. A *-gat*, *-get* a köznyelvhez hasonlóan az egyik legtermékenyebb gyakorító képző Nagykönyi község nyelvjárásában is.

-galódik, -gelődik

Élő alapszóból: *beszégelődik* 'beszélget', *bisztogalódik* 'többször biztat', *borzúgalódik* ~ *borzúgelődik* 'hosszasan borzol', *csipégelődik* 'csipked, csipeget', *dugdozgalódik* 'dugdos', *emélgelődik* 'többször emel, emelget', *évélgelődik* 'eszeget, lassan eszik', *feszélgelődik* 'hosszasan feszeget', *finnyákúgalódik* 'finnyáskodik', *fitymákúgalódik* 'többször fitymál, lekicsinyel', *hasogalódik*, *ijezgelődik* 'ijesztget', *ivogalódik* 'iszogat', *kavarcúgalódik* ~ *kevercúgelődik* 'hosszasan, többször kavargat', *kenyégelődik* 'keneket', *kérdézelődik* 'kérdezetget', *keresgelődik* 'keresget', *kinálgalódik* 'kinálgat', *kortyogalódik* ~ *körtöygelődik* 'iszogat, kortyolgat', *könnyezgelődik* 'sirdogál', *kötözgelődik* 'kötözget', *merélgelődik* 'mereget', *metélgelődik* 'metélget', *mondogalódik* 'zsörtölődik, magában morog': Pm. *Mirevaló mindig mondogalónnyi, maragy má csöndbe!*, (*még*)*mondogalódik* 'odamondogat, jól megmondja a magáét': Pm. *Addig vörsönyöktek, még (míg) az ángyom mindönt megmondogalódott ám nekijje.*, *nézélgelődik* 'nézeget, báméskodik', *óvazsgalódik* 'olvasgat', *öntözgelődik* 'locsolgat, öntözget', *rakozsgalódik*, *rángalódik*, *repélgelődik*, *simfügelődik* 'többször leszól, lekicsinyel, ócsárol', *szédélgelődik* 'szedeget', *tekingelődik* 'tekinget', *tévélgelődik* 'teszeget, tesz-vesz vmit', *tiprogalódik* 'többször rálép, rátipor vmire', *türügelődik* 'törölget', *vārogalódik*, *vārogalódik* 'sokáig vár vkire, vmire', *verélgelődik* 'veregget', *vévélgelődik* 'többször vesz, veszeget vmit', *viccúgelődik*, *vivélgelődik* 'viszeget, többször visz', *zavargalódik* ~ *zavargolódik* 'ismételten, többször zavar' stb.

Hangutánzó és hangfestő igékben: (*ē*)*babirkálgalódik* 'babrálgat, piszkálgat vmit', (*ē*)*csöppügelődik* 'elapróztatva, lassan tesz vmit': Pm. *Écsöppügelődik avval a dijóvā, nēm észí mēg ēccerrē.*, *kocúgalódik* ~ *kocikúgalódik* 'hosszasan üt vmit kalapáccsal': Pm. *Odakinn az udvaron kocúgalódik má réggel uta.*, *kupērcúgalódik* 'sokáig guggol': Pm. *Nēm könnyig ám egész nap kupērcúgalónnyi a krumpiföldöm.*, *mujszikúgalódik* 'lassan, hoosszasan eszik, majszol': Pm. *Órákik tunna mujszikúgalónni, ha nēm szóna rá az embērlánya.*, *pátyúgalódik* 'hosszasan babusgat, dédelget, rendezget': Pm. *Mennyire pátyúgalódik avval a gyerekkē, miha uan nēm is lenne több.*, *pintyērgelődik* 1. 'gúnyolódik': Pm. *Mindik pintyērgelődik, miha ü szarta vóna a spanyolviakszot.*, 2. 'sokáig szépít, rendezget': Pm. *Má réggētü kezdve pintyērgelōnnek az ēsō szobába mind a ketten.*, *plintyügelődik* 'hosszasan, apróztatva csinál vmit': Pm. *Sokájik plintyügelōdō avval a szénāvā, dobd má ide!*, *porcogalódik* ~ *pörcögelődik* 'hosszasan ropogat vmit': Pm. *Rossz az embērnek má hāgatnyi annyira porcogalōdō avval a dijóvā.*, *rēzzélgelődik* 'ijesztget': Pm. *Mindig rēzzélgelōttōg valamivē, soha sincs nyukta az embērnek.*, *sénizgelődik* 'dolog nélkül jár-keel, ténfereg': Pm. *Égyik sē dógozik, hun ēre, hun āra sénizgelōnnek.*, *tottyúgalódik* 'többször összeráz a zsákban vmit': Pm. *Sokájik tottyúgalōdō avval a zsákkō, belefēr má, nē rāzogaszd ám tovābb!* és *ühüngelődik*: 1. 'többször elkerget, megijeszt (állatot, főleg kutyát)': Pm. *Mēr ühüngelōdō avval a kutyāvā, had bēkinn!*, 2. 'gyakran megfélemlít, kikerget vkit; macerál, szekál vkit': Pm. *Ronda részēgēs embēr az. Alig van uan nap, hogy nēm ühüngelōdik a feleségivē.*

Ez a gyakorító képző a köznyelvben nem ismert, éppen ezért Nagykönyi község

helyi nyelvjárása sajátos igeképzőjének tekinthetjük. Megjegyzendő azonban, hogy a *-galódik, -gelődik* képző megfigyelésem szerint pl. a szomszédos Értény, Koppányszántó és Szakcs községek nyelvjárásában is használatos. Erről nyelvjárási szövegek gyűjtése során passzív megfigyeléssel győződtem meg. Ez a képző feltehetően nagyobb területen is járatos a cselekvés ismétlődésének, tartós-huzamos voltának a kifejezésére.

A *-galódik, -gelődik* képző a község nyelvjárásában nagyon termékeny, gyakran használatos az öregek és a fiatalabb nemzedék szóhasználatában egyaránt. A magas hangrendű *-gelődik* képző előtti *e* hang mindig zárt *ĕ-s* formában jelentkezik. A *-galódik, -gelődik* gyakorító képző minden bizonnyal képzők összevonásából keletkezett: *-galódik, -gelődik* < *-gal, -gel* (*-gál, -gél*) gyakorító képző + *-ódik, ódik* visszaható képző. Ezeknek a képzőknek az összeolvadása *-galódik, -gelődik* képzőbokorra azzal magyarázható, hogy a község nyelvjárásában napjainkban is több gyakorító jellegű *-ódik, -ódik* visszaható képzős igealak használatos. Az alapszó jelentésétől függetlenül egyes származékokban kedveskedő hangulatot fejez ki, másokban enyhén pejoratív hangulatiság jellemző rá, főleg a hangutánzó és hangulatfestő szótövekkel alkotott származékokban.

-g (-og, -ég, -ög)

Nem élő alapszóból: *ballag, bijég-bojog~bojog* 'bolyong', *csillog, forog, hencég, ing~inog, inog-binog, lobog, lógg, mozog, pislog, pörög, remég* és *röttég*.

Élő alapszóból: *csavarog, kavarog~keverég* 'pletykál, mindent összebeszél': Pm. *Mindig valakivē keverék hun ĕrű, hun āru., tátog, tekerég* 'lopja a napot': Pm. *Csak tekerég egész nap, ĕmĕnne ā dolok temetésire. és zavarog.*

Hangutánzó és hangfestő igékben: *ballag, bĕrrég, bicég~biccég, billég~illég-billég, bocorog* 'lassan megy': Pm. *Uan nehezem bocorog, hogy alig győzöm kívárnyi., bög, brekég, brummog, bugg* 'bűg', *bugyog, buzog, bung~bunog, büfög, caffog~ceffég* 'sárban jár': Pm. *Nĕ ceffég'gy ott azon a sáros udvaron, gyűj má bel, cammog, cincog, cuccog* (szájával), *cuppog, csaffog* 'csámcsog', (rá)csáhog 'rá-mordul': Pm. *Mingyā uan csunyān rácsáhog az embĕrlányára, aszisi* (azt hiszi) *nekijje mindĕnt lehet., csámcsog~csemcség, csattog~csittég-csattog, csĕttĕg* 'cset-tintő hangot ad': Pm. *De tudó csĕttĕgnyi, annyira szotyolázó., csiccsog* 'fénylik': Pm. *Szĕp szĕme van annak a lānnak, csak ucs csiccsog., csillog, csimcség-csemcség, csipog~csippog, csiszĕg-csoszog, csobog~csöbög, csoszog~csoszog, csöng~csönög* 'cseng', *csöpög, csörög, csöszög* 'selypít': Pm. *Ottan csöszögött a Jani is, ki ha ũ nĕm., csurog, dadog, didĕg-dödög* 'zsörtölődik, mérgelődik, morog': Pm. *Nĕ didĕg'gy-dödög'gy má uan sokat ālandójan., dobog, dong~donog, döcög, dödög, döng~dönög, dörmög, dörög, dözzög* 'nehezen jár, lassan megy (kövérségtől)': Pm. *Ē van hizvā ez a mĕnyecske is, alig dözzög má, alik tud mĕnnyi., dudog* 'mérgelődik': Pm. *Mā mĕgin dudog valami mihatt., dunnyog,* 'duzzog, elégedetlenkedik': Pm. *Csak dunnyogni tud, ha mond az embĕrlánya nekijje valamit., durmog* 'dörmög', *durrog, duzzog, dūnnyög* 'halkan, motyogva beszél': Pm. *Csag dūnnyögött, alig ĕrtĕtte az embĕr., fityĕg, fortog, föcsög* 'fröccsen', *gágog, gebĕg* 'nehezen megy; járkál': Pm. *Mid gebĕksz ittenĕk a lábom alatt?, göcög* 'kacag': Pm. *Ēmesĕte az ĕccĕri lány esetit, ĕm mĕg uan jóüzĕt göcöktĕm rajta hogy mĕg., görög* 'párázra készül (nősténydisznó)': Pm. *Ugy nĕzĕm, hogy görög a disznó, mĕg máma ĕ kő hajtanyi a kanyhó., guggyog* 'nehezen, lassan, görnyedten megy': Pm. *Alig guggyog má szĕgĕny, ha hĕgnyek*

mén kifelé., gügyög, happog 'kapkod, hüledezik': Pm. *Majd itt hallak (hagylak) asztán happokhacc, csínyáhatod magad., hápog~háppog, hebég, hemzség 'nyüzsög', hibbog 'rázódik, ide-oda mozog': Pm. De hibbog ez a kocsi, még majd édul., hortyog, 'horkol', höbbög~höppög 'le-föl emelkedik': Pm. Má még höbbög ez a mécs, még majd elaluszik., hörög, huhog, hurrog, hümmög, kaffog 1. 'csámcsog': Pm. Öreganyám szokot kaffognyi, ha észik., 2. 'menés közben súrlódva kopog (cipő, csizma)': Pm. Láttam az öregét, amikor kaffogott āra mifelénk., kattog, károg, kerrég 'mély, szaggatott hangot ad': Pm. De kerrég ez a tik (tyúk), nem tom (tudom), mi bajja lehet., ketyég, kocog, kong~konog, kopog, koppog 'hosszasan ütoget vmit': Pm. Nē kopog'gy má avval a dēszkával uan nagyon!, korcog 'éles, recsegő hangot ad': Pm. Mi korcog ugy a fogad alatt, miha zománcot énné?, korog, korrog 'csoszogva jár': Pm. De tuc korrogni avval a nagy bakancsā., kosszog 'csoszogva jár', kotyog, kullog, kummog 'sűrűn pislog': Pm. Jó beittak a minap is, könnyen kummoktak ott a sarogba., labog 'gyorsan, hadarya beszél': Pm. Sokat tud labognyi, hogy olég égerternyi., laffog~leffég 'leng, lobog (ruhaféle)': Pm. De leffég rajta a nadrág, még beleférne valaki., lebég, letyég~lötyög, lettyég 'libegősen megy': Pm. Há lettyégēt āra be, a rossep tuggya., libég, lihég, lobog~lóbög, locsog, (össze)lotyog 'fecseg, mindent összebeszél': Pm. Sokat összelogyognak aok a vén asszonyok is., (ki)lotyog 'kicsorog, kilöttyen': Pm. Uan rosszu fogod aszt a köcsögöt, hoty kilotyog belüle a tej., lötyög, lütyög (az orra) 'náthás, taknyos': Pm. Türüd ēg az órod, mer má lütyög., lütyög 'libegősen jár': Pm. Nēm tom, há (hová) lütyögēt uan nagy fütyekkē., makog~mokog 'dadog', mekég, mirég-morog~morog, moccog 'mosolyog': Pm. Csak ottan a sarogba moccogott., morcog 'morog', motyog, mottyog 'mosolyog', mujszog 1. 'lassan, nehézkesen tesz vmit': Pm. Csak mujszog, alig mém valamire., 2. 'motyog': Pm. Csak mujszogott az a gyerek, alik tuttam kivēnni a szavābu valamit., 3. 'majszol': Pm. Ippen csak mujszokta a kēnyeret, nēmigēn szerette., nyafog~nyaffog, nyámmog 'eröltetve, étvágytalanul eszik': Pm. Nēm ēvēt rēndēssen, csak ugy nyámmokta az étēt., nyāvog, nyekég 'dadog', nyērvog, nyihog, nyög, nyökög 'akadozva beszél, dadog': Pm. Alig gyūt ki belüle a szó, csak nyökögēt., nyiszég-nyüzsög~nyüzsög Szh. Nyiszég-nyüzsög, mind a bōhās kutya., nyüzsög, pampog~pempég 'dadog': Pm. Csak pampogott, nincs jó kibeszéggye., pattog, pillég 'betegeskedik': Pm. Amiuta ösmerēm, āzuta mindik pillég., pislog, pizmog, pisszég, pittég-pattog, porcog~pörcög 'vmit ropogatva eszik': Pm. Nē porcog'gy má avval a dijōvā!, potyog 'hull', pōfög, pōng~pōnög 'peng', pōntyög~pōtyög 'beszél, beszélni tanul': Pm. Má akkora a kislányuk, hogy má pōntyög, mond eszt is, aszt is., pörög, pōzsög 'pezseg', puffog~puffog, rēcség, remég, rēnég~rēng, rētég, rēzég, retyég 1. 'mély, szaggatott hangot ad (kacsa, lúd)': Pm. De retyégnek a rēcék ottan a katroeba, má kövērék nagyon., 2. 'rekedt, fátyolos hangon beszél': Pm. Sokat retyég ez az asszony, má mēgunnya az embērgyerēke hāgatnyi., rihég-röhög, ripég-ropog, robog~robbog, ropog, roszog 'éles, bántó hangot ad': Pm. Jaj, nē vakard aszt a lábos fenekit, mer annyira roszog, hogy olék hāgatnyi., rityég-rotyog~rotyog, rityég-rōtyög, rōbbög 'rángatódik (szem)', rōfög, rōhög, rōtyög, rōzsög 'döngicsél', sápag~sáppog 1. 'hápog': Pm. De tut sápagnyi ez a ronda réce (kacsa), 2. 'sír, jajgat': Pm. Nē sápag'gy ittennék má annyit!, sattyog 'lassan megy, bandukol': Pm. Hát kē, há (hová) sattyog avval a kaszirvával ijen korānnyāba?, sērcég, sinnyék-sunnyog 1. 'oldalog, figyel, de nem szól semmit': Pm. Hun itt, hun ot sinnyék-sunnyog, mindig aszt lesi, ki mit csināll., 2. 'tekereg, alig tesz-vesz vmit': Pm. Nēm sokat mozditt az egész nap sē, csak hun ēre, hun āra sinnyék-sunnyog., sippog 'csipog (csirke)': Pm. De sippog ez a csibe, maj kiszakad a fülem!,*

sug, suhog, sunnyog, suttyog (ostorral), szipog~szippog, sziszég~sziszék-szuszog, szittyék-szuttog~szuttog 'lassan tesz-vesz vmit': Pm. *Meddik szuttognak még avval a házzal az isten tuggya, pedig azon dógoznak má hetek uta., szortyog~szörtyög 'szipog': De nagyon szortyog, talán csak nem náthás?, szöpög, szuszog, tipék-tepég, tepég 'topog' Szh. Tepég, mind lud a jégén., tertyég~tettyég 'nehézkesen, lassan jár (kövérségtől, öregségtől)': Pm. Uan kövér menyecske lett az is, hogy alik tertyég a kövérséktü., tipék-topog, tocsog 'sárban-vízben jár': Pm. Mindig benne tocsognak a legnagyobb sárba eék (ezek) a бүdözs gyerekék., topog, totyog, tütyög 'duzzog, haragszik': Pm. Ráér öfölsége tütyögni, majd emén a mérge., vacog, vakog 'akadozva beszél, dadog': Pm. Nē vakog'gy má, mon dēg mi a helyzet!, vāncog 1. 'svábul beszél': Pm. De nagyon tunnag vāncognyi ezék a páriak is., 2. 'gyorsan beszél': Pm. Nē vāncog'gy má annyira, öleg értényi az embérnek., vattyog~vittyög-vattyog 1. 'kotlik': Pm. Ez a tik (tyúk) egész nyáron körösztü vattyog, nem akar tojni., 2. 'betegeskedik': Pm. A Pista is sokájig vattyog ám má, nehezen gyün hère., vertyog 1. 'mély, szaggatott hangot ad (kotló)': Pm. De vertyog az a kotlós, hogy nem jó hāgatnyi az embérlányának., 2. 'kellemetlen, rekedt hangon beszél': Pm. Uan sokájig vertyogott itten az a vénasszony, aszitem (azt hittem), sohasē mén ē., vihog, villog, vinnyog 1. 'a kutya fogait mutatva morog': Pm. Annyira vinnyogott az a kutya rám, fétem, hogy mēkkap., 2. (pejoratív) 'vigyorog': Pm. Annyid vinnyog ez a lány, mind másik hat., vörsöng~vörsönyög 'veszekszik, pörlekedik': Pm. Nēm ének jól, sokad vörsönyögnek a napāvā., zēng, zirég-zörög, zizég, zokog, zöpög 'döcög, rázódik': Pm. De risz-rossz utag vannak ēre is, annyira zöpög ez a kocsi, hogy maj kirázza az embérbü a lölköt., zörög, zugg 'zúg', zuhog, zümmög 1. 'döngicsél': Pm. Ottan zümmögnek körülötte a méhek, csodállom, hogy még nem észik., 2. 'elégedetlenkedik': Pm. Mindēnki zümmögött āra háttu, de nem mert szónyi ēs sē., zсібog~zсібog, zsovārog~zsovārog 'panaszskodik'.*

A -g gyakorító igeképzővel alkotott meglehetősen sok hangutánzó és hangfestő ige azt mutatja, hogy kedvelt képzőről van szó. A község nyelvjárásában a -g képző megerheltsége nagyobb, mint a köznyelvben. Ennek az az oka, hogy nyelvjárásunkban nagyobb a hangutánzó és hangfestő igék száma. A -g képzővel alkotott származékok általában tartós-huzamos cselekvést fejeznek ki. Termékeny képzőink sorába tartozik. A származékok többségükben kétagúak, háromtagú alig-alig akad. A példák közül kiderül, hogy a -g képző majdnem kivétel nélkül kötőhangzós (-og, -ég, -ög) változatban kapcsolódik az ígétőhöz. A -g képző előtti e hang mindig zárt, nyílt e egyetlen esetben sem fordul elő. A kötőhangzó nélküli változatok a következők: *bung, csöng, dong, döng, ing, kong, pöng, rēng* és *zēng*. A hangutánzó és hangulatfestő szótövekkel alkotott származékok között több pejoratív jelentésárnyalatú igealak található. A hangutánzó és hangfestő igék alkotásában a -g gyakorító képző tekinthető a legtermékenyebbnek Nagykónyi község nyelvjárásában.

-ull, -üll

Nem élő alapszóból: *ápull, (be)barangull, (ē)bódull* 'eltéved', *borzull~börzüll* 'felkavar, szétzilál' (pl. szénát, szalmát): Pm. *Annyira börzüllöd a szómát, hogy má csupa por vagyok., 2. 'összekócol': Pm. Nē borzúd össze a hajam!, böcsmérüll* 'becsmérel', *böcsüll* 1. 'becsül', 2. 'saccol', *csikull* 'csiklandoz', *(oda)csödüll, (fő)csördüll* 'fel nő, fölserdül', *dákull~tákull* 'tákol', *dorbézell, (még)ehüll* 'megéhezik', *gugyll* 'guggol', *gürcüll, gyüllüll* 'gyüöl', *hajull, (lē)kanyull~(lē)konyull, kódull* 'kol-

dul', *meheküll*, (*ē*)*ráspángull* 'elver', (*ē*)*pazérull* ~ (*ē*)*pazarull* ~ (*ē*)*pazall*, *pörcüll* 'a rokka nem akarja bevenni, befelé engedni a gyapjú- vagy kenderszálat': Pm. *Nagyon pörcüll most is, előbb-utóbb északad a gyaptyum., uszull* 'nagyon kínál, ráeröltet' és *zsurmull* 'morzsol'.

Hangutánzó és hangfestő igékben: *ájull*, *ámull*, *bámull*, (*lē*)*cáfull* 'letapos': Pm. *Gyere ki má abbu ja vetézsü, lēcáfullod az egésszet!, csahull, csatangull* ~ *csatrangull* 'csatangol', *csihull*, *csilingüll*, *csiripüll*, (*mēk*)*csöndüll* 'megcsendül', *csöp-püll* 'apróztat': Pm. *Annyira csöppüllöd aszt a bort, talám bánod., csörömpüll, csötöngüll* 'útban van, lábatlankodik', *derefüll* 'tereferél': Pm. *Sokat tunnag derefünyi ezek az asszonyok., dőcüll* 'mozgat, ráz', *dörgüll*, *dörzsüll*, *föcsérüll* 'fecserél', *föcsüll* 'fröcsköl', *fütyüll*, *güzmüll* 'lassan, étvágytalanul eszik': Pm. *Csak ugy güzmüllöd az étet, miha nēm lenne jó., gyéküll* 1. 'szaggat': Pm. *Csak a ruháját tuggya gyékünyi., 2. 'dögönyöz': Pm. Nē gyéküd aszt a macskát!, habzsull* ~ *hamsull, hajzsull, hálull* 'összehalmoz': Pm. *Ide hálullod az összes szénát ēty hēre., hibityüll-habatyull* 'fecseg': Pm. *Csak hibityüt-habatyüt, sē eleje, sē vége nēm vót., horzsull, hükküll* 'hátrál (főleg marhafogat)', (*el*)*iszkull, kácull* 'fáj, zúg (a feje)': Pm. *Egész nap kácull a fejem., kalamull* 'turkál': Pm. *Mit kalamusz ott a kászliba?, kalantyull* 'kózsál', *kalézull* 'bebarangol, bejár (erdőt-mezőt)', *kamatyull* 'közösül', *karattyull* 'karattyol', *katangull* 'keresgél', *kehüll* 'köhög', *kerepüll* ~ *kelepüll* 'kelepel', *kocull* 'kopácsol', (*ki*)*kodull* 'megéhezik', *kohull* 'üt, ver vmit', *kókányull* 1. 'tojásokat összeüt (húsvétkor)': Pm. *Huzsvétkor szoktunk kókányüni., 2. 'üt, ver': Pm. Láttam, hogy mennyire kókányúta a kisebbik lánt., koppull* 'kopogó hangot ad (pl. kalapáccsal)': Pm. *A Pista még odakinn az udvaron koppul valamit., (mēk)kotull* 'kotlik', *kottyull* 'köszöntőt mond (Luca reggelén)': Pm. *Mikor gyerég vótam, jártam Luca napyán kottyünyi házru házra., kuksull, kuruttyull* 'kuruttyol', (*ki*)*lafátyull* 'nyelvével kapkodva, szűr-csölve eszik (kutya)': Pm. *Hama kilafátyúta a Buksi eszt a kis levest., lebetyüll* ~ *lefetyüll* 'sokat beszél', *lebzsüll* 'lebzsel', *lódull* ~ *lödüll, lotyull* 'öntöz': Pm. *Lotyüd még a virágokat!, lütyüll* 'összeráz (folyadékot)': Pm. *De nagyon lütyüllöd aszt a bort., marcingull* 'marcingol, összezúz vmit (kézzel)': Pm. *Meddig marcingúja még a krumplit?, maszatull, mujszull* 'majszol', (*mēg*)*nészüll* 'megijed', *nyühüll* 'bajlódik vmivel': Pm. *Nē nyühüd má tovább aszt a fát avval az életlem fűrészszē!, pantyull* ~ *pancsull* 'pancsol', *pátyull* 'igazgat, rendezget, gondosan bánik vmivel': Pm. *En nēm pátyulom annyira esztet a szénakazát, jó van ez má., pepecsüll* 'pepecsel', *pepetyüll* 'csörével sárban, vízben csapkod, iszik (kacsa, lúd)': Pm. *Mennyire pepetyünek ezek a ludak ott a vällu mellett., pittyüll* 'iszogat': Pm. *Sürüjem pittyüll a is, ha tēheti., plintyüll* 'vmit kis mennyiségben mozgat meg, dob tovább (főleg szénát, szalmát)': Pm. *Csak plintyüllöd aszt a szénát, estélik sē fogy ē., pocárull* 'pancsol': Pm. *Nēm szeretēm, hogy mindig ittem pocárútok a kut mellett., szatyatull* ~ *szatymatull* ~ *szetyetüll* ~ *szetyemetüll* 'szemerkél', *szürtyüll* ~ *szürcsüll* 'szürcsöl', *trécsüll* 'trécsel', *tottyull* 'leföl emelgetve összeráz vmit (pl. zsákban)': Pm. *Meddik tottyullod még aszt a zsákot?, tutull* 1. 'vonít, nyúszít (kutya)': Pm. *De tutúnak a kutyág valahum., 2. 'bög': Pm. Nē tutüj, mer kapsz még ēgyet!, vertyüll* 'éjjelez', *virityüll* 'csörét többször vízbe mártva iszik (kacsa, lúd)': Pm. *Má miuta virityünek a rēcék a välluba., 2. (pejoratív)* 'beleiszik vmilyen edénybe': Pm. *Belevirityüt a korsóba, asztán ugy igyon a másík., zuhull* 'vmit üt, amely mély, tompa hangot ad': Pm. *Nēm tudom, mid zuhúnak mégenn a ház alatt. és (ē)zsbull* 'ellop'.

Jövevény igékben: (*mēg*)*abriktull* 'megver', *apacsull* 'valamely tárgyhoz többször odaüti a tenyerét (gyermekjátékban)', *crukkull* ~ *curikkull* 'hátrál (főleg ló vagy

lófogat)', (*fő*)*dézsüll* 'főlébreszt', *dinsztüll* 'dinsztel', *drukkull*, *fércüll*, *flancull*, (*ē*)*gázull* 'elgázol', *habázull*~*abázull* 'bőkezűen bánik vmivel': Pm. *Anyád má mégenn oda habázúta az összes répalevelet a récéknek.*, (*ē*)*happull* 'elemel', *karcull*, *kártull*, (*ki*)*kloffull* 'elver', *kóborull*, *kóstull*, *kosztull* 'eszik', *körösztüll*, *kuruzsull*, *kussull*, *lumpull*, *mángull* 1. 'mángorol', 2. 'elver': Pm. *Jó emángúta a feleségit.*, (*ē*)*muszkull* 'elzúz, széttör (kézzel)': Pm. *Még emuszkullom a szöllőt, asztám mēnek.*, *ordungull* 'rendetlenséget csinál': Pm. *Má még ordungúta a szobába.*, *pácull* 'csáváz', *pakull*, *paszsull*, *pucull*, *pumpull*, *rajzull*, *rasztull* 'pihen', (*ē*)*rэфüll* 'elver', *rifull* 'szaggat', *saccull*, *simfüll* 'ócsárol', *slingüll* 'kivarr', *smakkull* 'ízlik', *spóru*, *stimüll* 'egyezik', *traccull*, *trappull*, *truccull*, *vándorull* és *zsurull* 'súrol'.

Megterheltsége nagyobb, mint a köznyelvben, mert a hangutánzó és a hangfestő igék alkotásában ma is termékeny képzőnek mutatkozik a község nyelvjárásában. Ezeket a származékokat nem számítva inproduktív képzőnek tekinthető. Néhány esetben nem hangutánzó töveken a visszaható -*odik*, -*odik* képzővel alkot tartós cselekvést kifejező származékokat (vö. -*olódik* (-*ulódik*), -*elődik*, -*ölődik* (-*ülődik*) képzővel). Néhány hangutánzó és hangfestő származéka pejoratív hangulatú.

-*oz(ik)*, -*öz(ik)*, -*öz(ik)*; (*á*)*zik*, -(*é*)*zik*, -(*i*)*zik*

Nem élő alapszóból: *éröz*, *föz*, *hímöz-hámöz*~*hímül-hámull* 'kertel, köntörfalaz': Pm. *Csak hímüt-hámút, nem lehetett a szavábu kívényi hugyan áll a helzet.*, *ráz*, *sénizik* 'csavarog, dolog nélkül járkál': Pm. *Valahum mégem sénizig biztossan.* és *széöz*.

Élő alapszóból: *ásitt*~*ásét*~*ásétozik* 'ásítózik', *födöz* 'fedez', *kötöz*, *küdöz* 'küldöz', *mulatozik*, *osztózik* 'alkudozik, a dolog könnyebb végét keresi': Pm. *Nēm akart éggyik sē odamēnyi, osztosztak ottanék még fél-óra hosszájig is.*, *öntöz* és *sőhajtozik*.

Hangutánzó és hangfestő igékben: *gurgulázik* 'torkát öblögeti': Pm. *Vam még bora, gurguláshattya vele a torkát.*, *hallározik* 'zajt csap, veszekszik': Pm. *Nē hallározz itten a fülembé, mer étalál futnyi a mēregl,* *kátöz* 'kiáltoz', *katykaríngózik* 'körben forog': Pm. *Nē katykaríngózz, mer észédűszl,* (*ē*)*kelebócázik* 'tántorogva elesik': Pm. *Főlökte valaki azér kelebócázott el, mer nēm vót részég mostannék.*, *ordítózik* 'ordítózik', *piligézik* 'futkos, ugrándozik': Pm. *Ennek sincs egyéb dóga, hun ide, hun oda piligézik.*, *sikittozik* 'sikoltoz', *veckendézik* 'vergődik, tehetetlenül ide-oda mozog': Pm. *De veckendésztek ottan a parton a halak.* és *visittozik* 'visítóz'.

Jövevény igékben: (*ē*)*dariz* 'elmulat, elfecsérel': Pm. *Nagyon szeret innya a Mihál is, ēdarizná a jövő hetet is.*, *détázik* 'magyarázkodik, sokat beszél': Pm. *Uan sokat tud ez a zasszon détáznyi, mind hat másik.*, *dzsázózik*~*dzsasszoz*~*dzsi-vázik* 'lop, megdézsmál': Pm. *E is mindig dzsasszoz valamit, soha sē üres a zsáktya.*, *egrecéroz*~*egrecérull* 'egrecíroz', *farcéroz*~*farcérull* 'forszíroz', *kopíroz*~*kopírull* 'kopíroz', *macéroz* (~*maszéroz*)~*macérull* (~*maszérull*) 'maszíroz', *masíroz*~*masérull* 'masíroz', *maszkéroz*~*maszkérull* 'maszkíroz', *paszéroz*~*paszérull* 'paszíroz', *planéroz*~*planérull* 'planíroz', (*ē*)*plangatéroz*~(*ē*)*plangatérull* 'elhördál', *rëckéroz*~*rëckérull* 'reszkíroz', *studéroz*~*studérull* 'studíroz', *szaltéroz*~*szaltérull*~*szortéroz*~*szortérull* 'szortíroz', *trancséroz*~*trancsérull* 'trancsíroz', *trëcéroz*~*trëcérull* 'dresz-szíroz', *tupéroz*~*tupérull* 'tupíroz' és *zsénéroz*~*zsénéru* 'zseníroz'.

Ennek a képzőnek a megterheltsége elsősorban a hangutánzó és hangfestő igék

alkotásában nagyobb a köznyelvinél. Hasonlóan termékeny képző, mint a köznyelvben. A -z képző előtti *e* hang mindig zárt *ē*.

Az alapszó -*d* végű vagy -*d* képzős: *akadozik*, *ākudozik* 'alkudozik', *āldoz* ~ *āldozik*, *apadozik*, *bāggyadozik*, *csiklandoz*, *dagadozik*, *ēbredēzik*, *esedēzik* 'könyörög': Pm. *Nagyon tud esedēzni, ha bajba van.*, *eskiūdōzik*, *fakadozik*, *fāradozik*, *fulladozik*, *gornyadoz(ik)* ~ *gōrnyedēz(ik)*, *gunnyadozik*, *(ē)hasadozik*, *hazudozik*, *hordoz*, *huzodozik*, *ijedēzik*, *kérdēz*, *(ē)maradozik*, *meredēzik* 'kiáll, kiteszik': Pm. *De meredēzik ez a szotyolaszár, maj kiszurgya az embēr szēmit.*, *(ki)ōddoz* 'kioldoz': Pm. *Igazán tēs (te is) kiōddoszhatnád azokat a csutakēvéket legalābb a nagy ráértēdbe.*, *ōvadoz* 'olvadoz', *ōldōz* 'szekál, piszkál vkit': Pm. *Mindig ōldōzi az embērlányād valamivē, nēm tud bēkin hannyi ēgy nap sē.*, *ōrvendēzik*, *ragadozik*, *(mēg)repedēzik*, *szakadozik*, *tōddoz-fōddoz* 'toldoz, ideiglenesen megjavít': Pm. *Mā hējābo tōddozcm-fōddozom a pallāstetőt, hum itt, hum ottam folik be a viz.*, *tōredēzik*, *ugrāndozik*, *vigadozik* és *zsibbadozik*.

A -*d* végű vagy -*d* képzős alapszóból alkotott származékok előfordulása nem gyakoribb a köznyelvinél. Elsősorban a cselekvés, történes ismétlődésének vagy tartós voltának kifejezésére szolgál. A -z képző előtt -*o*, -*ē*, -*ō* kötőhangzó jelentkezik, az -*e* hang mindig zárt *ē*.

-*kull*, -*küll* (-*ākull*, -*ēkull*, -*ikull*; -*ēküll*)

Élő alapszóból: *nyalākull* 'nyaldos': Pm. *De tudod nyalākūni aszt a kalānt.*, *nyulākull* 'többször nyúl vmihez': Pm. *Mās sē tēs, mind a láboshō nyulākull ālan-dōjann.*, *szopākull* 'szopdos' és *tudākull*.

Hangutánzó és hangfestő igében: *bibērküll* 'babrálgat, piszkálgat': Pm. *De szeretēd a hajamat bibērkūnyi.*, *bōbiskull* 'bōbiskol', *bugyborēkull* 'buborēkol', *cibākull* 'rāngat, cibál': Pm. *Nē cibākūd aszt a kislānt!*, *cikākull* 1. 'fulladozik': Pm. *Na, mér cikākūsz, a torkodra mēnd valami?*, 2. 'szipogva sír': Pm. *Nē cikākūjj itten, mer mingyā eszre hozlak!*, *ficānkull* 'fickāndozik': Pm. *Jō kedve van a tinōnak, nagyon szeret ficānkūnyi.*, *finnyākull* 'kényeskedve eszik', *fitymākull* 'lekicsinyel', *fōcsiküll* 'frōcsköl', *gagyarikull* 1. 'sokat beszél, fecseg': Pm. *Uan sokat tud gagyarikūnyi, hogy az embērlánya mā mēgunnya.*, 2. 'hízeleg, gōgicsél': Pm. *Uan jól āll a kis huncfutnak, amikor gagyarikull.*, *gyimākull* 'tép, szaggat': Pm. *Nē gyimākūjjátok aszt a kabātot!*, *gyōmisküll* 'gyōmōszōl', *hajbōkull*, *horākull* 'krākog': Pm. *De csunyan horākul mā mēgenn.*, *horkull* 'horkol', *hōcsiküll* 'ügyetlenül kaszál': Pm. *Nēm tud a Jōska kaszāni, csak hōcsiküll az.*, *kocikull* 'kopácsol': Pm. *Nagyon szeret ez a gyērēk mindig valamivē kocikūni.*, *kukorēkull* 'kukorēkol', *lobicskull* 'pancsol': Pm. *Nagyon szeretēt a Tūndike lobicskūni a vízbe.*, *(ē)maricskull* 'elzúz, széttör vmit kézzel': Pm. *Ēmaricskullom a krumpit a moslégba.*, *mujszikull* 'lassan, étvágytalanul eszik': Pm. *Csak mujszikullod aszt a kēnyeret, miha halat ēnnē.*, *nyērvākull* 'nyāvog', *nyūsziküll* ~ *nyūsziküll* 'hosszasan nyūszít': Pm. *Annyira nyūszkūt, aszitem (azt hittem) sohasē haggya abba.*, *pancsikull* ~ *pantykull* 'pancsol': Pm. *Ottam pancsikūnak a vállunā egēz dél-elōtt.*, *pislākull* 'pislog', *(ē)pitliküll* 'elinal': Pm. *Mihāncs ēglātta a lovat, mingyā ēpitlikūt onnand, mer ēccēr jól mēgrūkta a lō.*, *pōfēküll*, *pōrküll*, *prūszküll*, *rostokull*, *rūszküll* ~ *rūsziküll* 'reszel, élesít': Pm. *Mā ēgy jō darab uta rūszküllī odakinn a kapāt.*, *sipākull* 'sipító hangot ad (csirke, kiskacsa, kisliba)': Pm. *De tunnāk sipākūni a rēcējeitēk, biztosan ehēssek.*, *sirbakull* 'szomorkodik, panaszkodik': Pm. *Miuta az ura*

ētiunt, ēgyebet nēm tēs̄z, halom csak sirbakul szēgēny., suspirikull 'suttog, halkan beszél': Pm. Vótam ēccēr náluk mikorgyába mēnyasszony vótam, de uan rosszu esēt̄t, mikor suspirikútak ott elōttem, ugy fájt a bēsō részem., sutyurikull 1. 'serceg, süll (hús)': Pm. Sutyurikull ám má a pecsēnye, má mēg is sūt talánn., 2. 'suttog': Pm. Sutyurikútok, hogy más nē hājja., szipákull 'szipog': Pm. Mingyá szipákull, uan érzékēny gyērēk ez, ha rászóllok., szomorkull~szömörküill 'szomorkodik': Pm. Mēr szomorkúsz, bántod valaki?, toporzékull, turbékull 'turbékol', (ki)tuszkull 'kitessék-el, kituszkol': Pm. Ugy köllött a kocsmábu is kituszkúni, de avval a részēg fejjivē visszament̄., zōcsküill 'fōl-le mozgat, ráz' és zuhikull 'hosszasan üt, ver vmit, amely mély hangot ad': Pm. Annyira zuhikúnak a ház alatt, hogy ōlōgem vam belüle.

Megterheltségi foka nagyobb, mint a köznyelvben. A származékok majdnem kivétel nélkül hangutánzó és hangfestő igék. Ezek alkotásában a *-kull, -küill* képző produktívnak mutatkozik. Az élő alapszóból alkotott származékok enyhén pejoratív hangulatúak, a hangutánzó és hangfestő többtagú tövekből képzett származékok viszont kissé kedveskedő hangulatúak.

-(o)rog, -(e)rēg, -(ō)rōg

Hangutánzó és hangfestő igékben: *bizsērēg, bozszorog~bözsörōg* 1. 'szárnyát mozgatva zümmögő, zizegő hangot ad (légy, méh)': Pm. *De nagyom bozszorognak eēk a bogarak., 2. 'nyüzsög': Pm. Essō léssz, mer má bozszorognak a hangyálok is., csámborog, cseszterēg 'járkál (sárban-vízben)': Pm. Mit csesztergō ottanēk az essōbe, mé nēm gyüsz má be?!, csicsērēg Pm. De csicsērēgnek a verebek itten is., csikorog, csoszorog, csōntōrōg 'félve megy vki után': Pm. Csōntōrgōtt az a szēgēny gyērēk az aptya után, hogy aggyon neki ēgy bambi árát., csōpōrōg, didērēg, dōcōrōg, dūbōrōg, fancsarog 'ténfereg, lopja a napot': Pm. Hun ēre, hun āra fancsarog az ipa is, ētojja az ūdōt, sēmmit sē csinyáll az., fintorog, gebērēg 'sárban-vízben járkál': Pm. Má mēg kin gebērēksz az udvaron, maj mēg elesō., guborog~kuporog, háborog, hentērēg, hōbōrōg, hunyorog, kacsmarog 'udvarolgat, udvarolni próbál': Pm. Na, tēs̄ hijába kacsmargō a Mari utánn, vam má helēt̄ted más., kecmerēg, kētyērēg, kōdorog, kōnyōrōg, kucorog 1. 'összehúzódik, meghúzza magát vhol': Pm. Ottanēk kucorognak a kazā tūjibe, hogy mēg nē ázzanak., 2. 'nélkülöz, szegénységben él': Pm. Szēgēnyēg vótak azok izs vilāg életūgbe, mer csak kucoroktak miuta az eszēmet tudom., kujtorog 'csavarog', lōdōrōg, mákorog 'nyōszōrgō hangot ad', mizērēg~mozorog, mochorog, nyekērēg,~nyikērēg~nyekērēg, nyikorog, nyōszōrōg, nyiszērēg~nyōszōrōg, pītyērēg, potyorog~pōtyōrōg 'szemerkél (az esō)': Pm. Má potyorog az essō, jō léssz iparkonni hazafelē., sederēg 'részálja magát (járás közben vagy kerékpár ülésén)': Pm. Nēm tudom, há sedergēt̄t a Bōzse uan naty fūtyekkē., Nēm ér lē a lába, csak sederēg azon a biciglin., sistērēg, sustorog, sutyorog 1. 'suttogva beszél': Pm. Nagyon sutyorognak ottan a sarogba ēgymásnak., 2. 'serceg, süll (hús)': Pm. Mēg nē ēg'gyēn ám a hus a tepszibe, mer má nagyon sutyorog., szetymerēg 'szemerkél (az esō)': Pm. Nēm nagyon esik, csak szetymerēg., sziszērēg, tántorog, tēnfērēg 'dologtalanul jár-ke'l': Pm. Rēggēt̄ü estēlig csak tēnfērēg ide-oda., tepērēg, tipērēk~toporog~toporog, totyorog, vānszorog, viczorog 1. 'fogait mutatva morog (kutyá)': Pm. Annyira vicsgorogt a kutyátok rám, hogy fētem ūlle., 2. 'vigyorog' (pejoratív) és vīgyorog.*

Ezek a származékok hangutánzó vagy hangfestő töből alakultak. Számuk nagyobb, mint a köznyelvben. Elaprózott, ismétlődő cselekvést fejeznek ki kissé kedveskedő hangulatisággal. Ez a képző a köznyelvben improduktív, Nagykovácsi nyelvjárásá-

ban viszont a hangutánzó és hangfestő töből alkotott származékokban termékeny. Néhány származéka a -g képzős igékkel áll szemben. Ezek a következők: *csoszorog*, *csöpörög*, *döcörög*, *gebereg*, *mizereg-mozorog*, *nyekereg*, *nyiszereg-nyöszörög*, *potyorog* ~ *pötörög*, *sziszereg*, *tepereg*, *toporog* és *totyorog*.

-l; -áll, -éll

Nem élő alapszóból: (össze)ágláll ~ (össze)tákláll 'összetákol', (el)agya-bugyáll ~ (el)egyebugyáll 'elver', bomlik, botlik ~ otlik-botlik, dorgáll, feslik, hül, hül-féll 'hüledezik', kináll, (még)legyell 'megcsap, meglegyint': Pm. *Ippen csak meglegyëtem ëk kicsit, nëm uan nagyon., metëll, nyüllik, nyullik, (ki)ömlik, romlik, segëll, sül, száráll 'gürcöl': Pm. Sokat szárátam ën az urammal ëggyütt a pusztákonn.*

Élő alapszóból: dobáll, (ki)járáll 'elintéz, véghezvisz': Pm. *Addig járt utánna, még (míg) csak kijárata., nyitáll: Pm. Annyit nyitáják ezëk a gyerekëk az ajtót, hogy abba mën tönkre. és ugráll.*

Hangutánzó és hangfestő igékben: bagyuláll 'bugyolál', cibáll, cicérell 1. 'búboz, meghág (a kakas a tyúkot)', 2. (tréf.) 'szeretkezni vágyó férfi nőt tapogat, fogdos', (össze)ecsell 'összetákol': Pm. *Kicsit összeëcsëtem a kutat, hogy jobbam birgya., fitymáll, gymáll 1. 'szaggat, tép': Pm. Mindig a ruháját gymájja, nëm tud rá vigyáznyi., 2. 'rángat': Pm. Në gymád má asztat a kutyát, mer még mëkharap!, (ë)hapráll 'elkapkod, elsiet': Pm. Nëm csináta rëndëssen, csak ëhapráta., hërdáll, kalimpáll, (össze)kencsefcisëll 'mindent összeföz', kodáll 'kotkodácsol', korháll 'ügyetlenül, sok forgácsot csinálva fát vág': Pm. Në korhád má aszt a fát, maj vágok ën!, kostiváll 'lopkod, szerez': Pm. Valaki má ëvek uta kostivájja a krumpinkat a szö-löné., (ki)kupáll 1. 'hüvelyéből kifoszt': Pm. Mire hazagyüök, kikupáhatnád a cukor-borsót, mer al lëssz a vacsora., 2. 'megerősödik, hízni kezd': Pm. Mennyire kikupát ez a tinó, amiüta nëm jár ki legényi., lamáll (pejoratív) 'mohón eszik': Pm. Në lamád má uan gyorsann aszt a levest, mer csupa ëgy zsir a szád!, loháll 'mohón iszik', nyiszáll 'életlen késsel vagdos vmit', (föl)orbizáll 'hangos beszéddel fölébreszt': Pm. Tik még a halottat is fölorbizájátok, mer uan nagy nësszë vattok., pisáll ~ pisill, porváll 'szid, korhol vkit': Pm. Uan székánt embër az, hogy majnëm mindën nap porvájja a felesëgit., riszáll 'mozgat, ringat': Pm. De tuggya magát riszányi ez a kis mënyeëskel!, (fő)sikáll 'földes szobát, pitvart agyagos sárga földdel felmázol': Pm. Mos má nëm köll annyi házná sikányi mind régënte, mer má sok hëlëm pallós szobák izs vannak., szemerkëll (az eső), (ë)tángáll 'elver': Pm. Má mëgin jól ëtángáta aszt a nyápic gyerekët., ziháll és (még)zuháll 'elver': Pm. Annyira mëgzuháta a zannya, hogy még a zóra izs vézëtt.*

Jövevény igékben: adminisztráll, afëktáll, agyusztáll 'javít, helyrehoz': Pm. *A Kapinya szokta valamikor mëgagyusztányi a bakancsomat., alafáll 'üt, ver': Pm. Tënnap is nagyon alafáta szëgény gyerekët., apëlláll, avandzsáll 'avanzsál', avizáll 'beszöl vkinek': Pm. Avizájatok neki, hogy gyüjjön, mer nëm sokára indullunk!, bërmáll, buzëráll 'heccel, ugrat', cirkáll, cirkafirkáll, csináll ~ csinýáll, diktáll, dirigáll, diskuráll, dispitáll 'vitázik, veszekszik', dumáll, fabrikáll, fantaziáll 'töpreng, spekulál', firkáll, flangáll, (ki)fundáll 'kitalál, kigondol', garantáll, gatzuláll, gratuláll, hëbizáll ~ hëvizáll 'ténfereg, tessék-lássék dolgozik': Pm. Hun ittënnék, hun ottannék hëbizáll, sëhun së dógozik rëndëssenn., henyëll, kajáll, kakáll, kalapáll, (össze)kolëdáll 'kölcson kér, összekéregtet': Pm. Asszonnak së jó ám lënnyi, mer mindënt annak köll össze-kolëdányi, ha nindzs valami a házná., konfëráll, (össze)kórizsáll 'összekéregtet': Pm.*

Mostan is én kórizsátam össze mindént a disznóölésre., kóstáll 'vmennyibe kerül' (elsősorban az idősebb nemzedék körében használatos), (be)krépáll 'meghal', kuláll 'szarik', lagzáll 'lopja a napot, immel-ámmal dolgozik': Pm. Lagzányi aszt tunnak a mai lányok, de dógoznyi ném szeret és sē., licitáll, lófráll, macēráll, minisztráll, modēráll, molēntáll~molēsztáll, mustáll, ondoláll, opēráll, pityizáll, prédikáll, prézsmítáll (pejoratív) 'sok mindent összebeszél, fecseg', próbáll~tróbáll, (még)rēpēráll 'megjavít', (ē)rifēráll 'elárúsít, elad': Pm. Nagyon nehezen tuttam ērifērányi még aszt a kis ibolát mēk hōvirágot is., silabizáll 'nehézkösen olvas vmit', (ē)sinkófáll 'letagad, elhallgat vmit; eltulajdonít': Pm. Szeretné a malac árát is ēsinkófányi, de ném ot két a szám, hogy eleneggjem., spēkuláll, strapáll, (mēk)szaktáll 'felbecsül, sacco', szalutáll, (ē)szanáll 'osztályoz, helyre tesz', székáll, (ki)szupēráll, (ē)trafáll, traktáll~trēktáll, tukmáll~dukmáll és zabáll.

Ennek a képzőnek a megterheltsége alig nagyobb a köznyelvinél. Különösen hangutánzó és hangfestő igék alkotásában gyakoribb valamivel, mint a köznyelven. Nem tartozik termékeny képzőink közé.

-itáll, -étull, -itüll

Hangutánzó és hangfestő igékben: (össze)cafitáll 'elszaggat, összetép, elvisel': Pm. Hama összecafitállod esztet a ruhát is., csahitáll 'csahol': Pm. Má rēggel uta csahitáll a kutyájuk., csiszitüll 'papírral döngöl vmit': Pm. Annyira csiszitüllöd aszt az ijegēt, hogy ölég az embérnek hāgatnyi., hērpitáll 'hörög, nehezen lélegzik': Pm. Bisztos ēkhūt, azér hērpitál most is., hōrpitüll 'szürcsölget': Pm. Nē hōrpitūd aszt a bort, halom így rēndessen!, lehitüll 'liheg': Pm. Annyira szalatt ez a kutya, hogy most ném gyöz lehitűnyi., nyiszitüll~gyiszitüll 'életlen vágóeszközzel hosszasan vág, nyiszál vmit': Pm. Avval a rozsdás késsē csak nyiszitüllöd aszt a mazzagot. és potyétull 'csepereg, szemerkél': Pm. Csak potyétull az esső, ném esik rēndessen.

Mérsékeltlen termékeny képző, amely csak hangutánzó és hangfestő töveken jelentkezik. A származékok elaprózott, ismétlődő cselekvést fejeznek ki. A származékok nagyobbik részére pejoratív hangulatiság jellemző, a többi közömbös vagy kissé kedveskedő hangulatú.

-(o)log, -(e)lég, -(ö)lög

Nem élő alapszóból: botolog 'bizonytalanul megy; járni kezd': Pm. Má botolog a kizsgyerék. Aszongyák, hogy ippen uan, mind én, amikor botolgo vótam., enyelég, fanyalog, feszelég: Pm. Csak feszelgett a székēn, nagy ókor (ritkán) szót csag valamit., hízélég, hőmbölög 'hentereg': Pm. Nē járgy ottan az árokparton, mer még ēccēr belehőmbölgő, asztán āru kódúsz!, hőmpölög 'hőmpölyög', imbolog~imbajog, kóvalog~kóvájog, szédölög 'szédeleg': Pm. Annyira fájt a fejem, hogy rēggētü estélük csak szédölöktem., támolog~támojog: Pm. Annyira be vót iwā tēnnap is, hogy egész uton hazáik támolgott. és vizzolog~vizzójog.

Hangfestő igékben: kóbolog 'kószál, csavarog': Pm. Rēggel uta kóbolog má, mos sē gyütt ēg még., sapalog~sapajog 'panaszkozik, siránkozik': Pm. Addik sapalgott itt az a vén cigányasszony, még (míg) ēksajnátam, attam nekijje ész szakajtóralavó krumpit., sompolog~sompójog: Pm. A Pista gyérék csak sompologott az

áptya után, mer tutta, hogy bünös. és zsémbölög ~ zsimbölög ~ zsömbölög 'betegeskedik': Pm. E is réguta zsémbölög ám má, sē nēm esik ágyanak, sē nēm gyün hēre.

Nem termékeny képző. A származékok száma valamivel nagyobb, mint a köznyelvben. A *-lég* képző mindig zárt *ē*-s alakban mutatkozik.

-kod, -kéd, -kőd

Nem élő alapszóból: *gyömköd 'nyomkod': Pm. Nē gyömködd aszt a hust óraszám!, röpköd: Pm. Nagyon röpkönnék a főcskék, mos má jó üdö lēssz.,*

Élő alapszóból: *csapkod, csipkéd, furkod, fűszköd, gyürkőd 'gyűröget', huszkod, kapkod ~ kipkēt-kapkod, kumkod 'pislog': Pm. Ha ez iszik, akkor más sē csinyál csak kumkod álandójann., lépkéd, lopkod, nyirkéd 'nyirbál': Pm. Avval a rossz ollóvā nyirkēdi a pappirt má réggel uta., nyomkod ~ nyimkéd-nyomkod, szopkod, tépkéd, tömköd, türköd 'hosszasan gyúr; tömköd': Pm. Uan sokáik türködöd aszt a szómazsákot, hogy itt ér az este., tūszköd 'tüzdel': Pm. Māma még mēk-tūszködöm a szotyolakerittést is, mer nēm jó, likas tōp helēn is. és zuszkod 'összezúz, összenyom'.*

A vele alkotott származékok a cselekvés többszöriségét, elaprózottságát fejezik ki. Megterheltségi foka valamivel nagyobb, mint a köznyelvben. Új származékok alkotására nemigen használatos. A *-kéd* mindig zárt *ē*-vel jelentkezik. Néhány esetben a köznyelvi *-dos, -dēs, -dös* képző rovására alkot származékok.

-káll, -káll

Nem élő alapszóból: *botorkáll Pm. Az embērlánya csak botorkáll a sō-tédbe.*

Élő alapszóból: *áskáll, bujkáll, csuszkáll, (ki)evickáll, furkáll, irkáll, járkáll, mászkáll, nyirkáll, nyúkáll 'nyúlkál', szopikáll, szundikáll, szurkáll, turkáll: Pm. Mindēt összeturkász ott a kászlība., uszkáll és vājáll.*

Hangutánzó és hangfestő igékben: *babirkáll 'babrál, piszkál vmit': Pm. Mindig babirkáll valamit, uan nagy mēhánikus., gebickáll 1. 'sárban csuszkálva nehezen megy', 2. 'kapálódzik', kornyikáll, kukucskáll ~ kukucsáll, kurkáll 'piszkál': Pm. Beesēt az ágy alá az ollóm, ki kōne kurkányi., motoszkáll, pirkáll 'kotor': Pm. Pirkád még a tüzet, mer elaluszik!, piszkáll, (ki)suskáll 'kifürkész': Pm. Mindēt ki-suskáll ez a Káró is, nēm hijába nincs mázs dōga. és szunyókáll.*

A származékok tartós-huzamos cselekvést fejeznek ki. Nem termékeny képző. Megterheltsége valamivel nagyobb a köznyelvinél. A vele alkotott származékok általában becéző, kedveskedő hangulatúak.

-gáll, -gáll; (-igáll)

Élő alapszóból: *baszrigáll 'piszkál': Pm. Nē baszrigád aszt a rádiót, mer még ērontod!, dūlōngáll, gurigáll, huzigáll, irogáll, kapargáll ~ kapirgáll, kapizsgáll, kerezsgáll, nevedgáll, ráncigáll, rohangáll, rongáll, szaladgáll, szioigáll ~ szijogáll 'szivogat' és taszigáll: Pm. Ęgymást taszigáta az a sok nép ott a bót előtt.*

Hangutánzó és hangfestő igékben: *árigáll 'utcán beszélgetés, pletykálkodás céljából megállít, megszólít vkit': Pm. Nagyon szeretnék, ha ēvēnnéd a lányukat, mer mindig árigának, ha előttük mēnek ē., birizgáll, csalingáll 'kaszál (ritka fűvet,*

takarmányt)': Pm. *Csak csalingáni lehet ottan, mer uan ritka a mohar benne., csórigáll 'vmilyen folyadékot vékonyan csorgat'*: Pm. *Nē csórigád má aszt a bort, halom hozd má ide!* és *(ē)csórigáll 'elcsorgat, elfolyat'*: Pm. *Ovatossan öndzsd ám az üjgebe, ē nē csórigád aszt a kizs bort!*

Ennek a képzőnek a megterheltségi foka valamivel nagyobb, mint a köznyelvben. A vele alkotott származékok elaprózott vagy tartós-huzamos cselekvést fejeznek ki. Nem termékeny képző.

-ász(ik), -ész(ik)

Élő alapszóból: *fájész 'sajnál, hiányol'*: Pm. *Nagyon fájéssza mos má az urát, amiuta évátak., fűtyürészik, gugyorászik 'hosszasan guggol', heverészik, kaparászik, (össze)karmulász, kotorászik, legelészik, markulászik ~ markolászik, nyaralászik, nyomkolászik 'nyomkod', szaglász (ritk.) és unász 'un vmit'*.

Hangutánzó és hangfestő igékben: *bóklész 'kószál, erdőt-mezőt bejár'*: Pm. *Ennek az embérnek sēmmit sē ér a dóga, egész nap csag bóklész., gigyérész 'hízeleg', hadonászik, hajkurászik, kajdász 'kiáltoz'*: Pm. *Nē kajdász annyit itten a fülembel, kólészik 'céltalanul járkal', potyorász(ik) ~ pöttyörész(ik) 'szemerkél', vakarász és vatorászik 'keresgél'*: Pm. *Uan sokáig vatorászó odabe, hogy majd ekésünk.*

Nem tartozik termékeny képzőink közé. Megterheltségi foka valamivel nagyobb, mint a köznyelvben. A vele képzett származékok ismétlődő vagy tartós cselekvést fejeznek ki.

-olódik (-ulódik), -elődik, -ölódik (-ülódik)

Élő alapszóból: *átkozulódik 'átkozódik', bökölódik, forgolódik, hányolódik ~ hányulódik 'hányódik', (el)igazolódik 'el igazodik', (el)intézőlódik 'elintéződik', izgatulódik 'izgat', karingalódik ~ keringelődik 'kering', lökölódik 'lökdös', mozgolódik, nézelődik, pökölódik 'köpköd', pörgölódik, rágolódik, rángolódik, sürgölódik ~ sürgülódik, tiprolódik, tönülódik 'tűnődik', vergölódik, (ē)veszelódik 'elveszik' és zugolódik ~ zugulódik.*

Nem termékeny képző. Megterheltsége valamivel nagyobb, mint a köznyelvben. Minden bizonnyal az -ol (-ul), -el, öl (-ül) gyakorító és az -ódik, -ődik visszaható képző képzőbokorra alakulásával keletkezett. Néhány származéka szenvedő árnyalatú.

-kolódik (-kulódik), -kelődik, -külődik

Élő alapszóból: *bánkulódik 'bánkódik', baszkolódik, csapkolódik, csipkelődik, győszkülődik, hánykolódik ~ hánykulódik, (elü)hozakulódik 'szóba hoz', kapkolódik, küszkülődik, leskelődik, lopkolódik, nyomkolódik ~ nyomkulódik, pofoszkolódik és rászkolódik.*

Hangfestő igékben: *bibërkülődik 'babrálgat, piszkálgat'*: Pm. *Szeret mindig a hajammā bibërkülönny. és tüsskülődik 'veszezszik'.*

Minden bizonnyal a -kol (-kul), -kel -kül gyakorító és az -ódik, -ődik visszaható képzők képzőbokorra alakulásával keletkezett. A vele alkotott származékok a cselekvés ismétlődését, elaprózottságát fejezik ki. Nem termékeny képző.

-doz(ik), -déz(ik), -döz(ik)

Élő alapszóból: *ájúdoz* 'ájuldozik', *botladozik*, *bugdoz* 'bukdos', *burúdoz* 'fokozatosan beborul (az ég)', *csörgedezik*, *csurgadozik* 'folydogál', *dugdoz* 'dugdos': Pm. *Uan az, hogy amit tud, aszt edugdozza a többi elü., düledéz*, *esedéz*, *fogdoz*, *gebedéz* 'kapálódzik', *hajladozik*, *hajúdozik*, *hüledéz*, *ingadozik*, *keledéz* 'lassan, lustálkodva kel föl': Pm. *Még most is keledéz odabenn a szobába., lëngedéz* 'gyengén fúj': Pm. *Ippen csak hogy lëngedéz a szél., lövöldöz*, *lüdöz* 'lödöz, lövöldöz', *máladozik*, *nyeledéz* 'nyeldes', *nyiladozik*, *nyuládoz* 'többször nyúl vmihez', *röbdöz*, *rugódozik* 'rugdos', *sörkedéz* 'szivárogoz': Pm. *Mëkszurta valami a kezemet, mer sörkedéz a vér belüle., sugdoz* 'sugdos', *töredéz*, *tüzdöz* és *ugrándozik*.

Nem termékeny képző. Megterheltségi foka nemigen tér el a köznyelvitől. Néhány esetben a köznyelvben meglevő -dos, -dës, -dös képző rovására alkot származékot, ugyanis ez a képző a község nyelvjárásában nem ismeretes. Az ide tartozó származékok a cselekvés ismétlődését, többszöriségét fejezik ki. A -déz(ik) képzőváltozat e hangja minden esetben zárt *ë*-vel fordul elő.

-dogáll, -dëgëll, -dögëll

Élő alapszóból: *ádogáll* 'áldogál', *csordogáll* ~ *csurdogáll* 'csordogál; lassan, vékony sugárban folyik': Pm. *Má alig vam bor a hordóba, má ippen csak csurdogáll., édëgëll* 'éldégél', *fojdogáll* 'folydogál', *födögëll*, *fujdogáll* 'fújdogál', *huldogáll*, *mëndëgëll*, *nyödögëll* 'növoget': Pm. *Mos má ölék szép a boryu is, nyödögél má a is., rédogáll* 'sirdogál': Pm. *De rédogáll ott a sarokba, mind a törbeesët madár., südögëll* 'lassan sül', *száldogáll* ~ *szádogáll* és *üdügëll* 'üldögél'.

Nem tartozik a termékeny képzők közé. Megterheltsége a köznyelvihez hasonló. A -dëgëll változat mindig zárt *ë*-s. A vele képzett származékokra enyhén amelioratív hangulatiság jellemző.

-d

Élő alapszóból: *bököd*, *éled*, *gyullad*, *lököd* és *pököd* 'köpköd'.

Ezek közül a származékok közül az *éled* és *gyullad* a cselekvés lassú, ismételt elkezdését, a *bököd*, *lököd* és *pököd* igék pedig a cselekvés gyakoriságát, többszöri voltát fejezik ki.

Hangutánzó és hangfestő igékben: *lesped* 1. 'sokat vár, hosszasan időzik vhol': Pm. *Ottan lespettem én izs velük ëggyütt.*, 2. 'sokáig áll, összeesik (kelt tészta, ételféle)': Pm. *Addig lespett ott a tepszibe, még ëromlott egësszën., okádik, (fö)püffed* 'puffad' és *(ë)zsibbad*.

Nem termékeny képző, újabb származékok alkotására nem használatos. Megterheltsége azonos a köznyelvivel.

-cáll (-icáll), -cëll

Hangutánzó és hangfestő igékben: *bobicáll* 'bóbiskol', *cincáll* 'rángat': Pm. *De tuggya cincányi magát ez a mënyecske is., gögicëll* 'gögicsél', *(össze)hencebuncáll* 'összehentereg, lehempereg vmit': Pm. *Në hencebuncájjátok má mëgenn össze a sëzlont!, hincáll* 1. 'ráz, ide-oda mozgat vmit': Pm. *Gyüjj ide, asztán hincád ëggyet*

tés ezeket a hordókat!, 2. 'hintázik': Pm. *Éty falat az a gyerek, de mennyire szeret má a is hincányi. és káricáll 'éneklő hangot ad (tyúk)': Pm. Annyira káricának a tikok, hogy alig lehet beszéni tülük.*

Nem termékeny képző. Csak hangutánzó és hangfestő töveken jelentkezik. A származékokra enyhén kedveskedő hangulatiság jellemző.

-*éráll; -kéráll; -tërgáll*

Nem élő alapszóból: *kunyëráll~kunyërváll 'könyörögve kér': Pm. Mindig mástu kunyërvál hun eszt, hun aszt.*

Élő alapszóból: *járkëráll 'járkál', máskëráll 'máskál' és piztërgáll 'pizkál': Pm. Në piztërgád a bicigit, még majd ërontod!*

Nem termékeny képző. A származékok tartós-huzamos cselekvést fejeznek ki.

-*cull, -cüll; -szull, -szüll*

Nem élő alapszóból: *boncull, (össze)gabancull 'összegubancol': Pm. Össze-gabancullod a hajam nëmhogy mëkfësunéd inkább., gyömëszüll 'gyömëszöl', hurcull, kalamájszull 'kotyvaszt, gyorsan főz': Pm. Valamit kalamájszút ebëdre, ölég vót ëgënnyi., (ë)kavaszull 'elkever, eltesz': Pm. Ugy ëkavaszútam az ollót, hogy sëhun së találom., korficull 'sokfélét összefőz': Pm. Nagyon korficúnak náluk, mer sog vendég lëssz., kupërcull 'hosszasan guggol': Pm. Rëggëtü estélig ottan kupërcútam én is a répa-födönn., lókëcull 'ténferg' és toloncull 'toloncol'.*

Élő alapszóból: *kavarcull~kevercüll~kevincüll 'kavargat', nyögëszüll 'hosszasan nyög, nyögdecsel', tekercüll 'tekergat' és vihancull.*

Nem termékeny képző. A származékok a cselekvés tartós vagy ismétlődő voltát fejezik ki.

-*koz; -károz* igeképző

Nem élő alapszóból: *átkoz.*

Élő alapszóból: *futkoz, futkároz.*

Nem termékeny képző.

-*bull, -büll*

Nem élő alapszóból: *rombull 'rombol'.*

Hangutánzó és hangfestő igékben: *bömbüll 'bömböl', dorombull 'dorombol', dörömbüll 'dörömböl' és (össze)hölömbüll 'sokat összehord vmiből egy helyre': Pm. Mëginn összehölömbüte a kukoricát a pajta elé.*

Nem termékeny képző. Megterheltségi foka hasonló a köznyelvihez. Újabb származékok alkotására nem használatos.

-*báll*

Nem élő alapszóból: *löbbáll~lóbáll.*

Élő alapszóból: *nyirbáll.*

Hangutánzó igékben: *himbáll, kajabáll~kijabáll 'kiabál' és ordibáll.*

Nem termékeny képző. Megterheltsége azonos a köznyelvivel.

-(á)csull, -(é)csüll~-(i)csüll

Nem élő alapszóból: *fekécsull* 'heverészik' és *vérácsull* 'virraszt, éjjelez': Pm. *Látom a szemédén, hogy az éjjel is vérácsútá má megenn.*

Hangutánzó és hangfestő igékben: *kehicsüll* 'köhécsel', *kodácsull* 'kotkodácsol', *kopácsull* 'kopácsol', *korhácsull* 'ügyetlenül, sok forgácsot csinálva fát vág': Pm. *Maj vágok ém fát, mer tē csak korhácsullod.* és *rikácsull* 'rikácsol'.

Nem termékeny képző. A vele alkotott származékok a cselekvés elaprózottságát, többszoriségét fejezik ki. Megterheltsége valamivel nagyobb, mint a köznyelvben.

-dácsull, -décsüll

Élő alapszóból: *bugdácsull*, *fedécsüll* és *nyögdécsüll*.

Nem termékeny képző. Megterheltsége valamivel kisebb, mint a köznyelvben.

-ong, -eng, -öng, (-ang, -ing)

Nem élő alapszóból: *feszeng*, *lappang*, *kereng*~*kering*.

Élő alapszóból: *dülöng*, *hajlong*, *szállingózik* és *tolong*:

Hangfestő igékben: *tátong* és *visong*.

Nem tartozik a termékeny képzők közé. Megterheltségi foka kisebb, mint a köznyelvben.

-dall, -dell, (-dáll)

Élő alapszóból: *bugdall*, *furdall*, *harabdáll*, *lébdell*, *nyirdell*, *rugdall*, *szabdall*, *szurdall*, *tébdell*, *tördell*, *tüzdell* és *vagdall*.

Hangutánzó és hangfestő igékben: *kodáll* 'kotkodácsol', *somfordáll*: Pm. *Od vót a Pista is éd darabig, de utóbb esomfordát onnand, sē kuku, sē pizse (szó nélkül).*

Nem termékeny képző. A vele alkotott származékok a cselekvés többszoriségét fejezik ki. Néhány esetben a köznyelvben és más nyelvjárásokban használatos *-dos*, *-des*, *-dös* képző rovására alkot származékot nyelvjárásunkban.

-nyáll

Hangutánzó és hangfestő igékben: *pópinyáll* 'sokáig igazít, rendezget, szépit vmit': Pm. *De nagyom pópinyájjátok aszt a szómakazāt, jó lēssz am má. és rikonyáll~sikonyáll* 'sikoltozik'.

Nem termékeny képző. A származékokat enyhén pejoratív hangulatiság jellemzi.

-csáll (-icsáll)

Nem élő alapszóból: *(fő)mágicsáll* 'felmagasít, magasra rak vmit': Pm. *Jabb ám, hogy ity főmágicsátuk a szénakazāt, mer maj nehezebben ázik esetleg be.*

Élő alapszóból: *rákcsáll*.

Nem termékeny képző. A származékok kissé kedveskedő hangulatúak.

-isztráll

Hangfestő igében: *gyénisztráll* 'piszkál, nyugtalanít': Pm. *Nē gyénisztrád aszt a lovāt, mer maj mēgrug!*

Nem termékeny képző.

2. A mozzanatos igeképzők

A) Pillanatnyi cselekvést kifejező képzők:

-an, -en

Hangutánzó és hangfestő igékben: *biccen, billen, buffan~büffen, (ki)-buggyan, (még)buggyan* 'erjedésnek indul, megromlik (étel)': Pm. *Mék köllene má énni a káosztát, mer égbuggyan., cuppan, csattan, (ē)csätten, csillan, csobban, csoszszan, csöppen, csörren, csurran, dobban, döbben, döccen, dörren, durran, föccsen 'fröccsen', hibban, (fő)horkan~(fő)hörken, kattan, koccan, koppan, kottyan, libben, lébben, lobbán, loccsan, (ki)lottyán~(ki)löttyen, moccan, mukkan, nyekken* Pm. *Uty főthő vákta a Pistát, csak ugy nyekkent., nyikkan, pattan, pißsen, pottyan, puffan~püffen, pukkan, réccsen, rätten, rözzen, robban, (még)roggyan, rokkán, roppan, (még)röbben 'megijed'*: Pm. *Uam félős kislány, hama mëgröbbem mindëntü., röffen, röppen, sęcen, suhan, surran, szisszen, szusszan, toppan, tottyan, (ki)viccsan 'kisüt (a nap)'*: Pm. *Jó üdö lëssz ugy néz ki, mer ujbu kiviccsant., villan, zizzen, zökken, zöppen* Pm. *Jaj, de belezöppentem ebbe ja gödörbe, majněm kitörött a dërëkam., zörren, zöttyen és zuhan.*

Az -an, -en képző megterheltségi foka nagyobb, mint a köznyelvben. Hangutánzó és hangfestő igék alkotásában termékeny képző. A hangutánzó-hangfestő töből alakult -an, -en képzős származékok — néhány kivételtől eltekintve — -g képzős igékkel állnak szemben: *billen-billég, buffan~büffen-bufog~büfög, cuppan-cuppog* stb.

-anik (-anyik), -enik (-enyik)

Nyelvjárásunk kedveli az ikes igéalakokat. Több olyan igében jelentkezik, amelynek -an, -en képzős alakja is van. A község nyelvjárásában több esetben palatális ny-zés mutatkozik az -ik igeképző előtt a köznyelvi és más nyelvjárásokbeli -n hang terhére. Ezekben az igékben az -ik végződés előtt alakváltozatként -ny jelentkezik. A következő igék tartoznak ide: *buffanik~buffanyik~büffenik~büffenyik, (még)buggyanik~(még)buggyanyik, csattanik~csattanyik, csobbanik~csobbanyik, csöppenik~csöppenyik, csörrenik~csörrenyik, csurranik~csurranyik* Km. *Ha nēm csurranyik, csöppenyik., dobbanik~dobbanyik~döbbenik~döbbenyik, döccenik~döccenyik, dörrenik~dörrenyik, durranik~durranyik, (még)duzzanik~(még)duzzanyik 'megsértődik'*: Pm. *Hama mëgduzzanyik, ha az embër mond nekijje valamit., föccsenik~föccsenyik, (mëk)hökkenik~(mëk)hökkenyik, kattanik~kattanyik, koccanik~koccanyik, koppanik~koppányik, lobbánik~lobbanyik, loccsanik~loccsanyik, (be)lüttyenyik~(be)lüttyenyik 'belibben, betoppan'*: Pm. *Eszre së vësszüik ugy belüttyenyik az embërhő, azd vinné, amit ér., moccanik~moccanyik, nyikkanik~nyikkanyik, pattanik~pattanyik, pottyanik~pottyanik, puffanik~puffanyik~püffenik~püffenyik, réccsenik~réccsenyik, robbanik~robbanyik, (még)roggyanik~(még)roggyanyik, rokkanyik~rokkanyik, (még)röbbenik~(még)röbbenyik 'megrebben, megijed', (ē)röppenik~(ē)röppenyik, surranik~surranyik, (mëk)szëppenik~(mëk)szëppenyik, szusszanik~szusszanyik, (be)toppanik~(be)toppanyik, tottyanik~tottyanyik, tüßzenik~tüßzenyik, zökkenik~zökkenyik~zöppenik~zöppenyik 'rázódik, zökken'*: Pm. *Uanokat zökkenyik az embër ezèn a rossz uton, hogy majd a lölke szakad ki az ülésèn is. és zörrenik~zörrenyik.*

A hangutánzó és hangfestő töveken termékeny képzőnek mutatkozik.

-ant, -ent; -int

Nem élő alapszóból: *bólint* ~ *bollant*, *kacsint*, *legyint*, *taszitt* ~ *taszint* és *tekint*.

Élő alapszóból: *érint*. Több példa nincs.

Hangutánzó és hangfestő igékben: *biccent*, *billent*, *buffant* ~ *büffent*, *(még)-buggyant* 'megmerít': Pm. *Ha eméntem oda a kiskuthó, akkor mindig mégbuggyantottam én az ü korsaját is., cuppant, csahint, csattant, cséttint* (ujjával, nyelvével), *(be)csiccsant* 'berug, leissza magát': Pm. *Jó becsiccsantottak mind a ketten attu a vinkótu is., csöppent* 'cseppent', *dobbant, döbbent, durrant, föccsent, füttyent, horkant, hörpent* ~ *hörpint, kacsint, kaffant* 'fogait összeüti (a kutya)': Pm. *Akkorát kaffantott ez a kutya, hogy majnëm bekapott., (ē)kattant, kehint* 'köhint', *koccint, koppant* ~ *koppint, kortyant* ~ *körtyent, kummant* 'pislant': Pm. *Vót má benne jóformám bor, mer sürüjen kummantott az hun ëre, hun ära., kurjant, (fő)lebbent, lobbant, loccsant* ~ *löccsent, lottyant* ~ *löttyent, nyisszent, pattint, pislant, pisszent, pottyant, puffant* ~ *püffent, réccsent* 'szellent', *(még)rëzzent* 'megijeszt', *rikkant, robbant, (még)-roggyant, roppant, suhant* ~ *suhint, szíppant, szusszant, toppant, tüsszent, vakkant* és *villant*.

Nem termékeny képző. Elsősorban hangutánzó és hangfestő tövekből alkot származékot. Megterheltsége nagyobb, mint a köznyelvben.

-t

Élő alapszóból: *fétt, köszönt* és *sirat*.

Nem élő alapszóból: *ért, ment, ránt, szeret, temet, tilt* és *vezet*.

Hangutánzó és hangfestő igékben: *õt-kátt* 'kiáltoz': Pm. *Õt-kátt a Bözse is, mind akinek esze nincs*.

Nem termékeny képző. Több vele alkotott származékban a *-t* képző mozzanatos jellege elhalványodott már.

-itt

Nem élő alapszóból: *hunyoritt, kanyaritt* ~ *kanyarint* és *öblitt* 'öblít'.

Élő alapszóból: *meritt, pöndöritt, szólit* és *tódit*.

Hangutánzó és hangfestő igékben: *nyeritt, nyüszitt, orditt, piritt, sikitt* 'sikolt', *vicsoritt, visitt* és *vonyitt* 'vonít, szűkül (kutya)': Pm. *Má még (most is) nagyom vonyittanak a kutyák ära ättu*.

Nem termékeny képző. A származékok nagy részében — a hangutánzó-hangfestő töből alakultakban kivétel nélkül — mozzanatos jellege elhalványodott.

B) Kezdő értelmet kifejező képzők:

-odik, -edik, -ödik

Nem élő alapszóból: *(még)állapodik, (fő)csöpörödik, gyarapodik, (fő)-háborodik, (ē)keserödik, (ē)mosolodik* 'elmosolyodik' és *(mék)tántorodik*.

Élő alapszóból: *csavarodik, csillapodik, (lë)heverödik, kavarodik, (mék)keverödik* 'megbolondul', *(ē)szenderödik, takarodik* 'gabonát asztagba összehord': Pm. *Valamikor mindig ëggyütt a rokonyokkã takarottunk, hogy miné előbb asztagba lëgyën. és tekerödik*.

Hangfestő igékben: *(neki)ángyorodik* 'hozzáfog, nekikezd': Pm. *Nagyon nehezen ángyorodik neki a munkának.*, *(még)áporodik*, *egyelédik* 'érni kezd (szőlő)': Pm. *Má egyelédik a szőlő, lehet némsokára szüretűnyi.*, *(rá)fanyalodik*, *(ki)ficamodik*, *(ki)fitorodik* 'kifordul, kifcamodik': Pm. *Az este a csarnok felé beleléptem ég gödörbe, majnem kifitorodott a lábom.*, *(még)gubojodik* 'megmakacsolja magát': Pm. *Ném rossz az a gyerek, csak ókor méggubojodik, uankor az istennek sē enged.*, *(mék)-hunyorodik* 'enged, olvadni kezd (befagyott, jégvirágos ablak)': Pm. *Hijába tüzetem egéz délelőtt, mék sē hunyorodott az ablak.*, *(neki)ipērédik* 'növekszik, növekedni, hizni kezd': Pm. *Egészen nekiipērédett a borgyunk, több am má három mázsáná is.*, *(ē)kámpicsorodik* 'elszomorodik, elkeseredik': Pm. *Na, mér kámpicsorottá el annyira, miha somot étté vóna?*, *(ki)kecmerédik* 'kimászik': Pm. *Uan sár vót, hogy alik tuttam kikecmerenni belüle.*, *(össze)kuporodik*, *(össze)kutyorodik* 'összetekeredik, össze-gubancolódik': Pm. *Ném mēnek evvel a gyaptyufonyássá sēmmire, mer mindig össze-kutyorodik a szála.*, *(ē)pityērédik*, *(ē)szontyolodik* ~ *(ē)szontyorodik* ~ *(ē)szöntyölődik* ~ *(ē)szöntyörődik* 'elszomorkodik': Pm. *Hát tē mér szontyorottá el annyira, mind akinek nēm gyutot kendērföd?*, *(össze)töpörődik*, *(ē)tántorodik* 1. 'dülöngélve el-esik', 2. 'elhagy, elpártol': Pm. *Ahogy megnyöttek a gyerekék, étántorottak a zaptyuktu.*

Megterheltsége a hangfestő igék alkotásában nagyobb, mint a köznyelvben. A származékok zömükben igekötősek és visszaható jellegűek. Az *-edik* képzőben mindig zárt *ē* jelentkezik. A hangutánzó és hangfestő töveken mérsékelten termékenynek mutatkozik.

-ad, -ed

Nem élő alapszóból: *(bele)akad*, *apad*, *bágyad*, *dagad*, *dermed*, *duzzad*, *dülled*, *ébred*, *enged*, *(föl)enged* 'felolvad': Pm. *Máma is ölég jó üdő van, mer a napos helekēm fölengedēt mégem.*, *ered*, *ernyed*, *fakad*: Pm. *Ugy jólaktam, hogy majd ēfakadok.*, *(ē)fárad* ~ *(ē)fárod*, *fogad*, *fonnyad*, *fördik*, *(rá)förmed*, *fullad* 'köhög, nehezen lélegzik': Pm. *Betegēs má az öreg, nagyom fullad az má.*, *gebed*, *hallad*, *hasad*, *heged*, *hērvad*, *ijed*: Szh. *Uan, mind az ijed (ijedt) zsidó* (nagyon meg van ijedve), *izzad*, *korhad*, *küjed* ~ *küed* 'megfő (szalonna, sonka, disznórészek)': Pm. *Tēnni kōne a tüzre, mer igy nagyon lassan küjed még a tüdeje még a többi is.*, *lankad*, *(lē)lappad*, *lázad* ~ *lázod*, *marad*, *mered*: Pm. *Kislány, mered-ē a mejjed?*, *óvad* 'olvad', *(mék)-penyhed* 'megpuhul, megnedvesedik': Pm. *Puha a szalonnám, valamitü mēkpenyhet a tarisznyámba.*, *(ē)pilled* 'elfárad': Pm. *Uan az embērgyerēke mind a pillet tik, ugy ēpilled ebbe. a nagy melekségbe.*, *pukkad*, *ragad*, *(be)reked*, *reped*, *rohad*, *sápad*, *(ē)semved* 'elzsibbad': Pm. *Ebéd után lēdūtem ēk kicsit a sēzlonyra, de ugy ēsemvett a lábom, hogy alik tuttam rááni.*, *sülled* 'süllyed', *szakad*, *szárod* ~ *szárad*, *szikkad*, *támod* ~ *támad*, *terjed*, *(ki)tikkad* 1. 'elfárad': Pm. *Nagyon kitikkad az embērlánya ijen nagy dologüdöbe.*, 2. 'kiizzad': Pm. *De kitikkad az embēr ijem melekségbe.*, *(be)torpad* 'behorpad': Pm. *Mihő vaktad eszt a kánnát, hogy ity tējjes hasszorrā betorpatt a füle mellett?*, *összetöpped* 'összezsugorodik; összetömődik': Pm. *Egészen összetöppett a szőlő itt a hordóba, mer má majnem félig van. és vérad* 'hajnalodik, virrad'.

A vele alkotott származékok egy része a cselekvés tartósságának jelentésárnyalát fejezi ki. Improduktív képző, újabb származékok alkotására a köznyelvhez hasonlóan nem használatos. Néhány származéka a köznyelvben nem ismeretes. Megterheltsége alig nagyobb, mint a köznyelvben.

-dull, -düll

Nem élő alapszóból: (mög)bódull 'megbolondul': *Uam furcsa természete van nekijje, hogy mők tunna bódúnyi tüle az embérlánya.*, (ē)bódull 'eltéved': Pm. *Mikor éccēr évótung gombáznyi, ugy ebódútunk, hogy nēm hazafelé, hanēm Kocsola felé értünk ki az erdőbü.*, (ki)csordull, (mők)csöndüll, fordul, kondull, lendüll, (rá)mordull, mozdull, pöndüll, pördüll, pözsdüll 'pezsdül', szédüll, (fő)vidull, (mög)zódull 'megbolondul': Pm. *Annyira ketet ez a ronda gép, hogy mők lehet zódúnyi tüle.* és zudull.

Megterheltségi foka nagyobb, mint a köznyelvben. Nem termékeny képző. A származékok egy része visszaható jellegű. Rendszerint -ditt és -g képzős igékkel állnak szemben: (mög)bódull-(mög)bóditt, fordul-forditt-forog stb.

-ditt

Nem élő alapszóból: (ē)bóditt, forditt, inditt, konditt, lóditt, mozditt és pörditt.

Nem termékeny képző.

3. A cselekvő igék képzőinek sajátosságai nyelvjárásunkban

Ha a nyelvjárásunkban használatos gyakorító és mozzanatos igeképzőket összevetjük a köznyelvben ismert cselekvő igék képzőivel, akkor megállapíthatjuk, hogy kisebb fokú eltérés mutatkozik a képzők állományában. A nyelvjárásunkbeli gyakorító igeképzők: -gat, -get; -galódik, -gelódik; -g (-og, -ög, -ög); -ull, -üll; -oz(ik), -öz(ik), -öz(ik); (á)zik, -(é)zik, -(i)zik; -kull, -küll (-ákull, -ékull, -ikull, -éküll); -(o)rog, -(e)rög, -(ö)rög; -l; -áll, éll; -itáll, -étull, -itüll; -(o)log, -(e)lög, -(ö)lög; -kod, -kéd, -köd; -káll, -káll; -gáll, -gáll, (-igáll); -ász(ik), -ész(ik); -olódik (-ulódik), -elődik, -ölődik, (-ülődik); -kolódik (-kulódik), -kelódik, -külődik; -doz(ik), -döz(ik), -döz(ik); -dogáll, -dögáll, -dögáll; -d; -cáll (-icáll), -cáll; -eráll; -keráll; -törgáll; -cull, -cüll; -szull, -szüll; -koz; -károz; -bull, -büll; -báll; -(á)csull, -(é)csüll ~ -(i)csüll; -dácsull, -dácsüll; -ong, -öng, -öng (-ang, -ing); -dall, -dell (-dáll); -nyáll; -csáll (-icsáll); -isztráll.

A nyelvjárásunkbeli mozzanatos igeképzők: -an, -en; -anik, (-anyik), -enik (-enyik); -ant, -ent; -int; -t; -itt; -odik, -edik, -ödik; -ad, -ed; -dull, -düll; -ditt.

Ezek közül a köznyelvben ismeretlenek: a gyakorító -galódik, -gelódik; -itáll, -étull, -itüll; -cáll (-icáll), -cáll; -eráll; -keráll; -törgáll; -cull, cüll; -szull, -szüll; -nyáll; -isztráll igeképzők.

Ugyanakkor a köznyelvben is vannak olyan gyakorító és mozzanatos képzők, amelyek Nagykónyi község nyelvjárásában nem használatosak. Ezek a gyakorító -dos, -dös, -dös; -dokol, -dököl, -dököl; -kos és a mozzanatos -amlik, -emlik, ámlik; -all, -ell igeképzők.

A nyelvjárásunkbeli igeképzők egy része pusztán hangalakban különbözik a megfelelő köznyelvi képzőktől. Minden *l*-re végződő igeképzővel alkotott származék abszolút szóvégen és magánhangzóval kezdődő szó előtt hosszú *-ll*-lel hangzik, mássalhangzóval kezdődő szó vagy toldalék előtt pedig rendszerint eltűnik az *-l* megnyújtva az előtte levő magánhangzót.

Nyelvjárásunk igeképzőinek hangalakjában mutatkozó eltérések — mint általában nyelvjárásainkban — a hangtani sajátosságokból adódnak. A köznyelvi és más nyelvjárásokbeli *l* előtti középső nyelvállású rövid magánhangzókval szemben

— az *-ol*, *-él*, *-öl* hangkapcsolatok esetén — rendszerint zártabb és labializált *-ull*, *-üill* hangalakú változatok jelentkeznek nyelvjárásunkban a következő igeképzőkben: *-ull*, *-üill*; *-kull*, *-küill* (*-ákull*, *-ékull*, *-ikull*; *-éküll*); *-olódik* (*-ulódik*), *-elődik*, *-ölődik* (*-ülődik*); *-kolódik* (*-kulódik*), *-kelődik*, *-külődik*; *-bull*, *-büill* (*-ácsull*, *-écsüll*~*-icsüll*); *-dácsull*, *-décsüll*; és a köznyelvben ismeretlen *-étull*, *-itüill*; *-cull*, *-cüill*; *-szull*, *-szüill* igeképzőkben is. A köznyelvben háromalakú *-kol*, *-kel*, *-köl*; *-ol*, *-él*, *-öl* és *-csol*, *-csél*, *-csöl* igeképzők nyelvjárásunkban kétalakúak: *-ull*, *-üill*; *-kull*, *-küill*; (*-ácsull*, *-écsüll*~*-icsüll*), illabiális-labiális alakpárok az *l* labializáló hatása következtében nincsenek. Az egyes képzőváltozatokban jelentkező zárt *ë*-t minden esetben jelöltem. A háromalakú igeképzők palatális illabiális változatában mindig zárt *ë* jelentkezik a gyakorító *-ëg*, *-ëz(ik)*, *-(e)rëg*, *-(e)lëg*, *-dëz(ik)*, *-dëgëll*, *-këd* és a mozzanatos *-ëdik* képzőkben egyaránt.

Ismeretes, hogy a képzők *funkciójában*, *jelentésében* nyelvjárási különbség nagyon kevés akad. A Nagykönyiban használatos cselekvő igék képzőinek jelentése általában azonos a köznyelvvél, kivétel kevés található. A gyakorító igeképzők közé soroltam az *-ódik*, *-ődik* visszaható képzős *-galódik*, *-gelődik*; *-olódik* (*-ulódik*), *-elődik*, *-ölődik* (*-ülődik*); *-kolódik* (*-kulódik*), *-kelődik*, *-külődik* képzőbokrokat, mert ezek funkciójukat tekintve gyakorító jellegűek. Gyakorító jelentésű képzőbokorra alakulásuk minden bizonnyal azzal magyarázható, hogy több *-ódik*, *-ődik* visszaható képzővel alkotott gyakorító jellegű származék él a nagykönyvi nyelvjárásban.

Nagyobb fokú eltérés figyelhető meg az egyes képzők köznyelvhez viszonyított *megterheltségében*. Általában az jellemző a Nagykönyiban használatos cselekvő igék képzőire — elsősorban a gyakorító igeképzőkre —, hogy a megterheltségi fokuk nagyobb vagy azonos a köznyelvvél, csupán az *-ong*, *-ëng*, *-öng* (*-ang*, *-ing*) és a *-dácsull*, *-décsüll* képzők esetében kisebb a köznyelvinél.

Különösen gazdag nyelvjárásunk a hangutánzó és hangfestő ige-tövekből alkotott származékokban. Meglehetősen sok hangutánzó és hangfestő töből képzett származék él pl. a *-g* (*-og*, *-ëg*, *-ög*); *-ull*, *-üill*; *-kull*, *-küill* (*-ákull*, *-ékull*, *-ikull*; *-éküll*) igeképzőkkel, de van néhány olyan gyakorító képző is, amely csak hangutánzó és hangfestő tövekhez járul. A következő képzők tartoznak ide: *-o(rog)*, *-(e)rëg*, *-(ö)rög*; *-itáll*, *-étull*, *-itüill*; *-cáll* (*-icáll*), *-cëll*; és *-nyáll*. Egyes képzőknek a megterheltségét egyrészt az növeli, hogy a velük alkotott származékok egy része a köznyelvben ismeretlen, másrészt pedig némelyik képző megterheltségi foka azért nagyobb valamivel, mert más képző rovására alkot származékot. A származékok mennyisége tekintetében a legtöbb képzett szót a köznyelvhez hasonlóan a *-gat*, *-get* képző alkotja, emellett azonban a *-galódik*, *-gelődik* és a *-g* (*-og*, *-ëg*, *-ög*) is a legkedveltebb gyakorító képzők közé tartozik nyelvjárásunkban.

Ha a köznyelvben ismert cselekvő igék képzőit *termékenység* szempontjából vetjük egybe a nyelvjárásunkbeli képzőkkel, akkor azt állapíthatjuk meg, hogy Nagykönyvi helyi nyelvjárásában valamivel több a termékeny képzők száma. Különösen termékeny a gyakorító *-gat*, *-get*; *-galódik* *-gelődik*; és *-g* (*-og*, *-ëg*, *-ög*) képző. A hangutánzó és hangfestő tövekhez járulva ugyancsak termékenynek mutatkozik a gyakorító *-ull*, *-üill*; *-kull*, *-küill* (*-ákull*, *-éküll*, *-ikull*; *-éküll*); *-o(rog)*, *-(e)rëg*, *-(ö)rög*; és a mozzanatos képzők közül az *-an*, *-en*; *-anik* (*~anyik*), *-enik* (*~enyik*). A többi képző közül néhány mérsékelt termékeny, nagyobb részük pedig — a köznyelvhez hasonlóan — improduktív.

Az egyes képzők példaanyaga után nemcsak a megterheltségi fokát és a pro-

duktivitást tüntettem föl, hanem a lehetséges esetekben a képző *stilisztikai* szerepét is. Nyelvjárásunkban elsősorban a gyakorító igeképzők gazdagsága teszi lehetővé azt — főleg a meglehetősen nagyszámú hangutánzó és hangfestő származékok esetén —, hogy közülük több képző alkalmas az érzelmi velejáró különböző árnyalatainak kifejezésére a becéző, játékos hangulatiságtól a pejoratív jelentésárnyalatig. Ugyanahhoz az igetűhöz többféle igeképző is járulhat, olyanok, amelyekkel alkotott származékok jelentése, hangulatisága között csak árnyalati különbségek figyelhetők meg. Nagyon kicsi az eltérés pl. az *átkoz*, *átkozódik*, *átkozulódik*; *babirkáll*, *babirkálódik*, *babirkálgat*, *babirkálgalódik*; *finnyákull*, *finnyákulódik*, *finnyákulalódik*; *höcsiküll*, *höcsikülődik*, *höcsikügelődik*; *jár*, *járkáll*, *járkéráll*; *kocull*, *kocikull*, *koculódik*, *kocikulódik*, *kocúgalódik*, *kocikúgalódik*; *mujszull*, *mujszikull*, *mujszulódik*, *mujszikulódik*, *mujszúgalódik*, *mujszikúgalódik* stb. igealakok különböző képzős változatai között. Nagykónyi község nyelvjárásában a cselekvő igék képzőiről megállapítható — miként a nyelvjárás ikeképzéséről is általában —, hogy változatosabb, gazdagabb és kötetlenebb használatúak a köznyelvinél, több lehetőséget adnak a jelentésárnyalatok kifejezésére. Napjainkban azonban a *köznyelvi hatás* — főleg a fiatalabb generáció körében — egyre erősebb, amelynek következtében a fiatalok kevésbé élnek már a nyelvjárásunkbeli gazdag igeképző-rendszer adta változatos kifejezési lehetőségekkel, szemben az idősebb nemzedékkel, amely hagyományörzőbb szó- és képzőhasználatában egyaránt. A fiatalok nyelvhasználatában pl. már megfigyelhetők — bár csak szórva-nyosan — a *-dos*, *-dēs*, *-dös* képzővel alkotott származékok is a *-d*; *-dall*, *-dell* (*-dáll*); *-doz* (*ik*), *-dēz* (*ik*), *-döz* (*ik*) és *-kod*, *-kəd*, *-köd* képzők használatának rovására, nem azok helyett, hanem azok mellett előforduló származékokként. Pl.: *bököd* ~ *bögdös*, *lököd* ~ *lögdös*, *pököd* ~ *köbdös*; *rugdall* ~ *rugdos*, *tébdell* ~ *tébdēs*, *vagdall* ~ *vagdos*; *dugdoz* ~ *dugdös*, *fogdoz* ~ *fogdos*, *sugdoz* ~ *sugdös*; *csápkod* ~ *csabdös*, *csipkəd* ~ *csibdēs*, *kapkod* ~ *kabdös* stb. Az idősebbek szóhasználatában *-dos*, *dēs*, *-dös* képzővel alkotott származékok nemigen fordulnak elő, túl finomkodónak, „uraddzónak” tartják, ezért nemcsak az egymás közti érintkezésben kerülnek a használatát, hanem még idegenek előtt és hivatalos helyen is. Az azonban kétségtelen tény, hogy a nyelvi változatok harca a képzőhasználatban is elkezdődött már, és nyelvjárásunkban az eddig nem ismert vagy legalábbis nem használt képzők alkotta származékok is lassan-lassan teret hódítanak.

СУФФИКСЫ ГЛАГОЛОВ ДЕЙСТВИЯ В МЕСТНОМ ДИАЛЕКТЕ

ДЕРЕВНИ НАДЬКОНИ

ЙОЖЕФ СГВО

Предметом данной статьи является описание суффиксов многократных и однократных глаголов. Объектом исследования является местный диалект деревни Надькони, которая находится в области Толна. Суффиксы даются в порядке частоты употребления и после примеров освещаются их продуктивность, нагрузка, а также возможный оттенок стиля.

Наличие или отсутствие разных суффиксов, а также их звуковой облик сравниваются с данными общелитературного языка. Напр. в общелитературном языке не употребляются суффиксы многократных глаголов: *-galódik*, *-gelődik*; *-itáll*, *-étull*, *-itüll*; *-cáll* (*-icáll*) *-cáll*; *-éráll*; *-kéráll*; *-téráll*; *-cull*, *-cüll*; *-szull*, *-szüll*; *-nyáll* u *-isztráll*.

С другой стороны в словоупотреблении старшего поколения для местного диалекта Надькони не характерны, свойственные общелитературному языку суффиксы многократных глаголов: *-dos*, *-dēs*, *-dös*; *-dokol*, *-déköl*, *-dököl*; *-kos* и однократных глаголов: *-amlík*, *-emlík*, *-ámlik*; *-all*, *ell*.

Можно установить, что суффиксы глаголов действия в диалекте деревни Надькони отличаются от норм общелитературного языка более богатым, разнообразным и свободным употреблением и позволяют богаче выражать разные оттенки значений.

В данном диалекте богатство суффиксов многократных глаголов позволяет в первую очередь — особенно при наличии многочисленных производных звукоподражательных слов — выражать разные нюансы эмоциональной окраски. К одному и тому же корню глагола могут примыкать различные суффиксы. В значении и эмоциональном оттенке образованных этими суффиксами элементов можно наблюдать только незначительные различия. Совсем небольшая разница напр. между разными формами глаголов: *átkoz*, *átkozódik*, *átközülődik*; *kocull*, *kocikulódik*, *kocikulódik*, *kocúgalódik*, *kocikúgalódik* и т. д.

Для освещения роли некоротых суффиксов и производных слов — в нужных случаях — автор приводит предложения-примеры.